

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ

‘Από τις ἀρχές τοῦ αἰώνα μας, θετερα μάλιστα ἀπὸ τὰ δλικά καὶ ψυχικά ἔρειπια τοῦ πρῶτου παγκοσμίου πολέμου, μέσα στὶς δῆντερα αἰσθανόμενες συνειδήσεις τῆς Εὐρώπης κυρίως καὶ τῆς Αμερικῆς, ἔχει σφρυνθῆ ἥνα πρόβλημα - βάσανος, ποὺ φαίνεται σὰ γὰ κατάργησε γιὰ πάντα τὴν ἐσωτερικὴ εἰρήνη. Προμηγύματα αὐτῆς τῆς βασάνου, ποὺ «τρέφει» τὴν προβληματικὴ τοῦ καιροῦ μας καὶ «τρώγει» τὰ σπλάχνα τοῦ αύγχρονου ἀνθρώπου, εἶχαμε ἀπὸ τὰ μέσα κιόλας τοῦ προηγούμενου αἰώνα στὴν τραγικὴ περίπτωση ἐνδὲ Κίρκεγκωρ, ἀργότερα στὸ «καιγούργιο ρῆγος» ἐνδὲ Λωτρεαμόν, ἀλλ’ ἐκδηλὰ πιὰ καὶ συνταρακτικὰ στὸ ἔργο ἐνδὲ Γκόγκολ, ἐνδὲ Ντοστογιέβακι, ἐνδὲ Γσέχωρ (συνταιριασμένο μὲ τὴν καθημερινὴ ἔξαθλίωση τῶν ἀνθρώπων τῆς τσαρικῆς Ρωσίας καὶ τὸ «ἀχανὲς» ἀπόλυτο τῆς ρούσικης ψυχῆς). Μὲ τοὺς συγγραφεῖς διμώς τοῦ αἰώνα μας, τοὺς ποιητές, τοὺς πεζογράφους, τοὺς δραματουργούς, τὸ πρόβλημα γίνεται δχὶ μόνο καίριο ἀλλὰ σχεδὸν ἀποκλειστικό, ἀπαρχὴ μιᾶς καινούργιας αἰσθησῆς τοῦ Κόσμου, ἐνδὲ γέου—τοῦ συγχρόνου—δράματος ζωῆς. Πραγματικά: δ «κόσμος» τοῦ Κάφκα, τοῦ Γκράχαμ Γκρήν, τοῦ Μαλρώ, τοῦ Μπερναργός, τοῦ Καμύ, τοῦ “Ελιοτ, τοῦ “Ανούλγ, τοῦ Οδελλιαμς, τοῦ Χέμινγουαή, ἔχει ὡς «πρώτη ἀρχὴ» τὴ δραματικὴ οὐσία αὐτοῦ τοῦ προβλήματος καὶ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ «μηδὲν» ποὺ ως φορτίο ἀβάσταχτο συμπιέζει τὸ πνεῦμα τοῦ σημεριγοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ αύγχρονη φιλοσοφία, ποὺ διεκδικεῖ ἀποφασιστικὰ πιὰ τὰ δικαιώματά της ἀπένατι στὴν δλοκληρωτικὴ δεσποτεία τοῦ «ἐπιστημονισμοῦ», ἐπιχειρεῖ γὰ ἀγυψώσῃ σὲ αἰώνιες πνευματικὲς «εκτηγορίες» τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ ψυχισμοῦ, συγχέοντας βαθειά ἀνθρώπινα πνευματικὰ αἴτηματα μὲ σύγχρονες διενηρέες ψυχολογικὲς περιπλοκές.

Ποιὰ διμώς είγαι τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς «ἀρρωστείας»

ποὺ βασανίζει τὸν ἀνθρώπο τοῦ αἰώνα μᾶς; Ἡ Ἑλλειψη τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ συνάνθρωπο, η̄ βαθειὰ καὶ βαρειὰ αἰσθηση τῆς ἀπομόνωσης, αὐτὴ ἡ ἑσωτερική ἀδιαφορία γιὰ τὸν ἄλλο ποὺ πληρώνεται ἀμεσαὶ μὲ παχερή μοναξιά. Ἡ ἀπουσία ἐνδές «έσχάτου» νοήματος τῆς Ζωῆς, η̄ ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ἔνα τέτοιο «έσχατο» νόημα (ποὺ νὰ στηρίζῃ τὴ ζωή, νὰ ἐρμηγεύῃ τὸν πόνο καὶ νὰ νικάῃ τὸ θάνατο), μιὰς ἀμφιβολίας πρόρριζη ποὺ γεννᾷ τὴν αἰσθηση τοῦ παράλογου τῆς ὑπαρξῆς καὶ τρέφει τὸν ἀπόλυτο ἀπελπισμό. Καὶ αὐτὴ ἡ μοναξιά κι αὐτὸς δ ἀπελπισμὸς δὲν είναι ἀπλῶς «μεταβατικὲς» χαταστάσεις, ἐμπόδια γιὰ ξεπέρασμα, ἀλλ’ ἀδιέξοδα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ὑπερπηδηθοῦν οὔτε μὲ «καθαρὰ αἰσθήματα», οὔτε μὲ «ὄψηλες ίδεες», ἀδιέξοδα ποὺ ἀντὶ γιὰ τὴν αἰσθηση τῆς αἰωνιότητας ἔγκαθιστρύουν μέσα μᾶς τὸ τίποτα, τὸ μηδέν. Κ’ ἔτοι ἀπομόνωση, ἀπελπισμός, ἀδιέξοδο, δδύνη δξύτατη γίνεται καὶ ἀγωνία. Άδριστος διαβρωτικὸς φόβος μιὰς ἀδικαίωτης ὑπαρξῆς μέσα σ’ ἔνα κόσμο παράλογο καὶ κενό.

Μέσα λοιπὸν σ’ αὐτὸ τὸν «έσωτερικὸ περίγυρο» καλεῖται νὰ παλαίψῃ τὸ σύγχρονο ἀνθρώπινο πνεῦμα, αὐτὸ είναι τὸ «ἄλωνι» τῆς σύγχρονης πνευματικῆς εύαισθησίας. Βέβαια, δ ἕξωτερικὸς περίγυρος, δ «ακοινωνικός», ἐπιτακτικὰ προσβάλλει τὰ δικά του αἰτήματα, τὸ δικό του ρυθμό, τὶς δικές του ἀξιώσεις. Μάλιστα τόσο πιεστικά, τόσο ἀποκλειστικά, ὥστε γὰ «ένταφιάζῃ» τὸ ἔσωτερικὸ δράμα. Κερδοσκοπικὴ παρδρμηση γιὰ ἔνα δψηλὸ βιωτικὸ ἐπίπεδο διλεκῶν ἀνέσεων η̄ σκοπιμότητα μιὰς δλοκληρωτικῆς προσήλωσης στὴν ἐπιδίωξη τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς, ζητοῦν ἔξισου γὰ «ακλεσούν» αὐτὴ τὴν πληγή, πού, ἀπωθημένη, ἀθεράπευτη, λὲς ἐκδικητικά, γίνεται σχεδὸν ἡ μοναδικὴ πηγὴ τῆς σύγχρονης Τέχνης —ἄλλα κι’ ἡ πιὸ ἀδιάλλακτη κραυγὴ γιὰ μιὰ δλοκληρωμένη πνευματικὴ ἀφύπνιση.

Δυὸ βασικὲς ἔνηγήσεις ἔχουν διθῇ γιὰ τὸ ἔσωτερικὸ πνευματικὸ δράμα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μία, ποὺ συνήθως ἀποκαλεῖται ίδεαλιστική, ἀποδίδει τὴν «άρρωστεια» στὴν ἀγιασμέρη ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ήθικῆς. Ὑπάρχει ἔνα θεμελιώδες «σφάλμα» στὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ σκέψη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ποὺ προκάλεσε τὴν ἔσωτερική του ἀνωμαλία: διερεκτίμησε τὸν διλεκτό, τεχνικὸ «παράγοντα» καὶ ὑποτίμησε, παραμέρισε, τὶς

«πνευματικές δξίες». Αύτη λοιπόν η «λαθεμένη» έκτιμηση τῆς ιεραρχίας τῶν ἀξιωμάτων—πρόταξη τῶν όλων ἀντιτελεί τὴν αἰτία τῆς σήμερινής πνευματικής ἀναρχίας καὶ δυστυχίας. Συνεπώς, μὲ μιὰ μεταβολή στὴ σκέψη καὶ τῇ συμπεριφορᾷ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, μὲ τὴν ἀποκατάσταση τῆς σωστῆς ιεραρχίας τῶν ἀξιωμάτων, τὸ δράμα βρίσκει τὴν λύση του.

Η ἀποφή τούτη, «λογικοφανής καὶ ἀφογη», φαίνεται ώστόσο πῶς δὲν ἔνδιαφέρεται: νὰ ἐρευνήσῃ ποῦ δρεῖλεται, ἀπὸ ποῦ προσδιορίζεται η ἀναμφισβήτητη ἀντιστροφὴ τῆς ιεραρχίας τῶν ἀξιωμάτων, ποῦ δχει τὴν αἰτία αὐτῆς ή δμαδικὴ παρεκτροπὴ τοῦ γεώτερου ἀνθρώπου. Δεῖται, ἀν αὐτῇ η «λαθεμένη» σκέψη καὶ συμπεριφορὰ ἔχει μιὰ ἄλλη αἰτία—ἀντικειμενική, κοινωνική, καθολική—για τὴν ἀλλαγὴ τῆς δὲν είναι ἀρκετὸ τὸ κήρυγμα τῆς «ἐπιστροφῆς στὶς αἰώνιες δξίες», ἀλλὰ κυρίως είναι ἀναγκαῖα η ἔξουδετέρωση τῆς ἀντικειμενικῆς αἰτίας, ποὺ ἔκτρέφει τὴν ἀντιστροφὴ τῶν ἀξιωμάτων. Πραγματικά, ἐάν οἱ ἀρχές τῆς κοινωνικῆς μας ὑποδομῆς, τῆς κοινωνικῆς μας δργάνωσης, ἐπιβάλλουν *de facto* μιὰν δρισμένη «ιεραρχία» ἀξιωμάτων, πῶς θέλουμε οἱ ἀνθρώποι νὰ σκέπτωνται καὶ νὰ συμπεριφέρωνται ἀντιστροφα; Καὶ πῶς μποροῦμε νὰ θεραπεύσουμε μιὰν ἀρρώστεια—μὲ παγκόσμιο ἐπιδημικὸ χαρακτῆρα—χωρὶς νὰ ἔντοπίσουμε, νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν θεμελιώδη αἰτία ποὺ δημιουργεῖ τὸ *Ιδιαίτερο δραματικὸ βάθος* τῆς; Μποροῦμε νὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ αὐταπάτες αἰσθηματικῶν διεξόδων, ποὺ ἀπαλύνουν Ιως τὴν ὁδύνη ἀλλὰ δὲν κλείνουν τὴν πληγή; Γιατὶ δ.Τ. "Ελιοτ, παρὰ τὴν προσχώρησή του σὲ χριστιανισμό, δὲν ξεπέρασε οὐσιαστικὰ τὸ κλίμα τῆς «Ἐρημῆς Χώρας» του, δὲν ἐπέτυχε μιὰν ὑπερβατικὴ καὶ δυκόσμια ταυτόχρονα κατάφαση τῆς ζωῆς; Γιατὶ δ. Γκράχαμ Γκρήν ἔξακολουθεῖ νὰ είγαι δ «μάρτυρας τοῦ θεωτερικοῦ βαράθρου» καὶ η θεία Χάρις στὰ ἔργα του φεγγίζει μόνο τὰ ἐρείπια; Δὲν είναι φανερὸ λοιπόν πῶς η ἀναστήλωση μέσα μας τοῦ αἰώνιου, η αὐθεντικὴ ἐγκόσμια βεβαίωσή του, δὲν είναι μογάχα πρόβλημα ἀτομικῆς προαίρεσης, ἀλλὰ συγδέεται μὲ μιὰ περιπλοκὴ ποὺ ἀπαίτει βαθύτερη, δεξύτερη, διεισδυτικότερη διερεύνηση; Ή αὐθεντικὴ λοιπόν προσήλωση οτὸ πνεῦμα, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὑπερπηδήσουμε τὰ δρια τῆς *Ιδεαλιστικῆς σκέψης προκειμένου*· ἀντιμετωπίσουμε δλοκληρωμένα τὰ πνευματικὰ πρόβλημα τῆς ζωῆς μας.

Χωρίς άμφισσα, θὰ θεωροῦσε κανές ώς φυσικό πώς πλήρη, βαθειά και σφαιρική έρμηγελα αύτοῦ τοῦ δράματος θὰ γίτο δυνατό νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ ασσιαλισμοῦ. Ἐντούτοις, ή μαρξιστική σκέψη τοῦ καιροῦ μας στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ πνευματικοῦ προβλήματος φαίνεται δὲι κατέχεται ἀπὸ ἀπλοποιητικὲς διαθέσεις πολὺ πιὸ έντονες κι ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ ίδεαλισμοῦ. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια μάλιστα φαίνεται νὰ πιστεύῃ πὼς δὲν ὑπάρχει ἔνα ἰδιαίτερο πνευματικό πρόβλημα στὸ χρόνια μας, δίπλα στὸ πολιτικὸ πρόβλημα ποὺ θέτει ἡ πάλη ἀνάμεσα στὸν καπιταλισμὸ καὶ τὸ ασσιαλισμό. Συγχέοντας ἀπαράδεκτα τὴν ἔννοια τῆς ἰδιαιτερότητας τοῦ προβλήματος μὲ τὴν ἔννοια τῆς αὐτονομίας του ἀπὸ κάθε κοινωνικο-οικονομικὸ προσδιορισμό, ἀργεῖται νὰ δεχθῇ τὴν ὑπαρξῆ του γιὰ δοσοὺς πιστεύουν στὴν προοπτικὴ τοῦ ασσιαλισμοῦ. Ἡ σημερινὴ πνευματικὴ και ἡθικὴ κρίση θεωρεῖται ως «ἰδεολογικὴ» ἀντανάκλαση τῆς οἰκονομικῆς και πολιτικῆς κρίσης τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, συνεπῶς ἐσωτερικὸ δραματικὸ πρόβλημα ὑπάρχει μόνο γιὰ δοσοὺς μένουν ιδεολογικὰ μέσα στὰ πλαίσιά του. Ἀντίθετα, δος: θραύσουν αὐτὰ τὰ πλαίσια και προσχωροῦν στὴν ἀλπιδοφόρα προοπτικὴ τοῦ ασσιαλισμοῦ, ξαναβρίσκουν τὴ βεβαιότητα τῆς Ζωῆς και νικοῦν τὴν ἀπομόνωση μὲς στὴν εὐρύτητα ἐνὸς παγκόσμιου ρεαλιστικοῦ οδύματος.

«Δογματικὴ» και ἀφογη προβάλλει ἐπίσης και τοῦτη ἡ θέση. «Ομως ἔνας «έλευθερος πολιορκημένος» πάνει νὰ είναι πολιορκημένος μόνο γιατὶ διατηρεῖται ἡθικὰ έλευθερος; Ἡ πραγματικὴ κατάσταση τῆς πολιορκίας αίρεται ἐξαιτίας τῆς «ἡθικῆς έλευθερίας»;» Πολὺ περιεσότερο: μπορεῖ νὰ σταθῇ ἡ σκέψη πὼς είναι ἀχρείαστη ἡ πάλη γιὰ τὴν ἄρση τῆς πολιορκίας ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ ἡθικὴ έλευθερία; «Ἡ ἀντίθετα: ἡ αὐθεντικὴ ὑπαρξῆ τῆς ἡθικῆς έλευθερίας κρίνεται ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ τὴν ἄρση τῆς πραγματικῆς πολιορκίας; Καὶ γιὰ νὰ παύσουμε νὰ δμιλοῦμε «ἐν παραβολαῖς»: «Ἐάν πράγματι τὰ καπιταλιστικὰ πλαίσια τῆς ζωῆς δημιουργοῦν μέσα στὸν ἐσωτερικὸ χώρο τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, «Ἐλληνος» ή «βαρβάρου», ἐκμεταλλευτοῦ ἢ ἐκμεταλλευομένου, ἔνα «εκλογό», μιὰ «κατάσταση τειχῶν», μιὰ «κατάσταση πολιορκίας», μποροῦμε νὰ ἀρουρμε ἀδτὴ τὴν πραγματικὴ κατάσταση, μόνο μὲ τὴν πίστη στὴν προοπτικὴ τοῦ ασσιαλισμοῦ;

‘Αναμφίβολα, μέσα στὸ σημερινὸ ἀντιθετικὸ καινωνικὸ σύστημα γεγονούται: βασικὰ δυὸ ἀντιθετικὲς πολιτικὲς ἴδεολογίες: ή μία ποὺ ἀποβλέπει νὰ συντηρήσῃ τὸ καθεστώς καὶ ή ἔλλη νὰ τὸ ἀνατρέψῃ. Παρὰ τὴν ὑπαρξὴν ὅμως τῶν δύο ἀντιθέτων ἴδεολογιῶν, η πραγματικότητα τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων δὲν παραμένει; Κι ἀν αὐτῇ η πραγματικότητα τῶν καπιταλιστικῶν κοινωνικῶν σχέσεων «ἀντανάκλασ» τὸ σημερινὸ ἐσωτερικὸ δράμα, δὲν εἶναι καθῆκον τῆς κοινωνικῆς πρωτοπορειακῆς σκέψης νὰ ἐμβαθύνῃ, νὰ μελετήσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς «ἀντανάκλασης», νὰ ἐρευνήσῃ ποιὲς ἀλλοιώσεις ἐπιφέρει: στὴν ἀνθρώπινη «οὐδσία», ώστε δχι αἰσθηματικὰ-ἴδεολογικὰ ἀλλὰ γνήσια πνευματικὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοῦτο τὸ πρόβλημα; “Ἐνας ἀπλὸς κοινωνιολογικὸς προσδιορισμὸς καὶ μιᾶς αἰσιόδοξης πεποίθηση λόουν αὐτόματα τὸ πρόβλημα; ‘Ο Marx, δταν συνέλαβε τὴν κοινωνιολογικὴν θεωρία τοῦ «Ιστορικοῦ δλιθεμοῦ», περιορίσθηκε μόνο σ’ αὐτὴν η προχώρησε καὶ στὴν Ιδιαιτερη οἰκονομικὴν ἀνάλυση τοῦ συστήματος; Κι αὐτὸς δ. Λένιγ, δταν τέθηκαν ἀπὸ τὴν Ιστορία μπροστά του ἐπιταχτικὰ καθήκοντα ἀμεσητικῆς δράσης, ἀρκέσθηκε στὴν κοινωνιολογικὴν καὶ οἰκονομικὴν θεωρία η προχώρησε σὲ μιὰν ίδιαιτερη μελέτη τῆς στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς τοῦ ἔργατικοῦ κινήματος γιὰ νὰ διατυπώσῃ συγχεκριμένη πολιτικὴ θεωρία; “Οταν λοιπὸν ἀγαχύπτει μπροστά μας ἔνα δξὺ καὶ πελώριο πνευματικὸ θέμα, θὰ ἀρκεσθεῖμε μόνο σ’ ἔνα ἀπλὸ κοινωνιολογικὸ προσδιορισμὸ η θὰ ἐμβαθύνουμε στοὺς δρους καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, ώστε ὑπεύθυνα νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε;

Βέβαια, η ἀρνηση τῆς σύγχρονης μαρξιστικῆς σκέψης ν’ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πνευματικὸ πρόβλημα δὲν εἶναι: καθόλου τυχαία. Είναι: η νομοτελειακὴ συνέπεια τῆς δλοκληρωτικῆς νοοτροπίας η δποία ἐπεκράτησε μέσα στὴ σκέψη τοῦ σοσιαλισμοῦ, θιτερα ἀπὸ τὸ Ιστορικὸ γεγονός δτι η ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ η πορεία πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ ἀρχισε σὲ ὑποανάπτυκτες οἰκονομικὰ χθρες. Πραγματικά, ἐφόσον στὶς χθρες αὐτές, σὲ καθυστερημένες οἰκονομικὲς σχέσεις δὲν ἐπέτρεπαν τὸ σχηματισμὸ μεῖς δλοκληρωμένης σοσιαλιστικῆς συνείδησης ἀπὸ τὶς μᾶζες, η δυνατότητα μιᾶς ἐλεύθερης κυκλοφορίας ίδεων μεταξὺ «πρωτοπορείας» καὶ μαζῶν ήταν ἀνέφικτη κι’ η διαμόρφωση ἔνδει δλοκληρωτικοῦ

δογματισμοῦ ιστορικὰ ἀναγκαῖα. Ἡ ἀντίληψη δμως πώς δ δλο-
κληρωτισμὸς—ἡ «μονολιθικότητα»—ἀποτελεῖ τὴν πρότευπτη μορφὴ
τῆς σοσιαλιστικῆς νοοτροπίας, ἐκφράζει τὴν «ἀνταράκλαση» τῆς
καθυστέρησης στὴ σκέψη τῆς ίδιας τῆς «πρωτοπορείας». Καὶ ἀπὸ
τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπεκράτησε αὐτῇ ἡ ἀντίληψη, ἡ θεωρία ἀπὸ καθο-
δηγητικὴ τῆς πρακτικῆς ἐνέργειας ἔγινε ὑπηρετικὴ τῆς ἀμεσῆς
πολιτικῆς πρᾶξης κι ὁ στοχαστής—ὁ σύγχρονος «θεωρητικὸς»
τοῦ μαρξισμοῦ—ἀντὶ νὰ είναι ὑπεύθυνος ἀπέναντι στὴ σοσιαλι-
στικὴ τοῦ συνείδηση καὶ τὴν ίστορία, αἰσθάνεται ὑπόλογος στὴν
κεφαλὴ τοῦ ὄργανωτικοῦ μηχανισμοῦ, ποὺ «κινεῖ τὴν ίστορία».
Είναι, ἀντούτοις, γνωστὸ πῶς ἡ ἀνθρώπινη σκέψη πραγματοποιεῖ
δημιουργικὲς συλλήψεις μόνον διαν φλέγεται προμηθεῖχά, διαν
είναι ἀδιάλλακτα προσηλωμένη στὸν ἀνθρώπῳ καὶ ἀδέσμευτη ἀπέ-
γναντι στὶς ἔξουσίες. Νὰ λοιπὸν ποιὸς είναι ὁ βασικὸς λόγος τῆς
κατεπληκτικῆς στειρότητας στὴ σκέψη τῆς σημερινῆς κοινωνίῆς
πρωτοπορείας, ίδιαίτερα μάλιστα στὸ πνευματικὸ πρόβλημα, ποὺ
ἀπὸ τὴν ίδια του τῇ φύση δὲ συνδέεται ἀμεσα μὲ τὴν καθημερινὴ
πολιτικὴ δραστηριότητα.

Ωστόσο ατὰ χρόνια μας ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ δυνατό-
τητα χρησιμοποίησῆς τῆς γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἔχουν ἀνατρέ-
ψει τὴν «ἀδήριτη ἀναγκαιότητα» τοῦ δλοκληρωτισμοῦ καὶ διαν
τῶν παρεπομένων του. Πραγματικά, πρὶν ἀπὸ τὸ κοσμοϊστορικὸ
αὐτὸ γέο ίστορικὸ δεδομένο, τὸ πρόβλημα τῆς μετάβασης τῆς ἀγ-
θρωπότητας στὸ σοσιαλισμὸ διαν δεμένο μὲ τὴν προσπτικὴ μιᾶς
τελικῆς πολεμικῆς ἀναμέτρησης τοῦ σοδιετικοῦ δλοκληρωτισμοῦ
καὶ τῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν. Ἔνας δλοκληρωτικὸς μεσαίωνας
πρόβαλλε ως ἀναγκαῖα μεταβατικὴ «καθάρση» ἀπὸ τὴ σύγχρονη
καπιταλιστικὴ ἀποσύνθεση στὴ ριζικὴ ἀνασύνθεση τῆς σοσιαλι-
στικῆς κοινωνίας, ἡ ὅποια θὰ γινόταν ἐφικτὴ μόνον διαν ὁ πλή-
ρης παραμερισμὸς τῆς «καπιταλιστικῆς περικύλωσης» θὰ καθι-
στοῦσε ίστορικὰ ἀναγκαῖα καὶ δυνατὴ τὴ διάσπαση τοῦ δλοκλη-
ρωτικοῦ δογματικοῦ «φλοιοῦ». Αὐτὴ λοιπὸν ἡ σκοτεινὴ προοπτικὴ
δινδὲ παγκόσμιον δλοκληρωτικοῦ μεσαίωνα (μεσοκίνα κυρίως γιὰ
τοὺς λαοὺς τῶν ἀναπτυγμένων οἰκονομικὰ χωρῶν ποὺ ἔζησαν μέσα
σὲ δημοκρατικοὺς θεσμοὺς) ἀνατρέπηκε μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς ἀτο-
μικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀμοιβαῖα ἔξουδετέρωση τῶν δύο μεγάλων ὑπερ-

δυνάμεων — Η.Π.Α. καὶ Ε.Σ.Σ.Δ. — παρέχει πιὸ τὴν [ιστορικὴν δυνατότητα γιὰ ἄλλες μορφοποιήσεις τοῦ ιστορικοῦ γίγνεσθαι. Καὶ καθὼς ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὸ σοσιαλισμὸν εἶναι νομοτελειακὰ προδιαγεγραμμένη, ἡ μορφὴ τοῦ ἐπερχόμενου σοσιαλισμοῦ θὰ εἶναι διπλαδή ποτε διαφορετικὴ ἀπὸ καίνη ποὺ θὰ ἐπέβαλλε ἡ πολεμικὴ Ισχὺς τοῦ ασβετικοῦ κομμουνισμοῦ. Τὸ τεράστιο γεγονός δτὶς οἱ σημερινοὶ ὑποστάπτυκτοι λαοὶ τῆς "Ασίας καὶ τῆς "Αφρικῆς ἐπιτελοῦν αὐτόνομα τὴν πορεία τῆς ἔθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀνάπτυξης, ἐξουδετερώνοντας τὴν Ισχὺ τῆς καπιταλιστικῆς ἀποικιοκρατίας μὲ τὴν Ισχὺ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ., χωρὶς νὰ τίθενται κάτω ἀπὸ τὸν Μεγαλό πόλεμον περίτρανη ἐπιβεβαίωση τῆς γένες ιστορικῆς προοπτικῆς.

Στὰ πλαίσια λοιπὸν δλῶν αὐτῶν τῶν ιστορικῶν ἀνακατατάξεων ἡ ἀναζωγόνηση καὶ δημιουργικὴ ἀνάπτυξη τῆς πρωτοπορειακῆς κοινωνικῆς σκέψης ἀποτελεῖ ζωτικὴ ἀνάγκη πρώτης γραμμῆς. "Η νοοτροπία τῆς δογματικῆς συντήρησης — κι ἔταν ἀκόμη κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν Ἐγνοία δῆθεν τῆς μάχης ἐναντίον «ἀναθεωρητικῶν τάσεων» — βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ σύγχρονο παλμὸν τῆς ιστορίας. "Η σημερινὴ ιστορικὴ φάση δὲν ἀποτελεῖ περίσσον κάμψης καὶ συνεπῶς συμβιβασμῶν : τὰ νέα δεδομένα καθὼς ἐπιτάχυναν τὸ ρυθμὸν τῆς πορείας πρὸς τὸ σοσιαλισμὸν καὶ σταθεροποίησαν τὴν σοσιαλιστικὴν προοπτικὴν παρέχουν ἔδαφος γιὰ τολμηρὲς δημιουργικὲς πρωθήσεις, ἀντάξιες τοῦ σημερινοῦ «καλπασμοῦ» τῆς ιστορίας. "Η ἀνθρωπότητα ποτὲ ἀλλοτε δὲν εἶχε φθάσει αὲ μιὰ τέτοια κρίσιμη καμπή ποὺ νὰ περιμένῃ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα νὰ τάμῃ τὴν «γραμμή πλεύσεώς» της. "Η ἀντιμετώπιση τοῦ πνευματικοῦ προβλήματος σήμερα συνδέεται ἀρρηγκταὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσης τῆς ἀνθρωπότητας. "Εάν τώρα δὲν ὑπάρξει ιστορικὴ πνευματικὴ προοπτικὴ, δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ προοπτικὴ τοῦ ἀτομικοῦ δλέθρου, τὸ δραμα - Χιροσίμα.

Γιὰ τὴν ἐπικράτηση δημοσίας πνευματικῆς προοπτικῆς στὸ σημερινὸν ιστορικὸ γίγνεσθαι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἡ ἀκέρια συνειδητοποίηση τῆς πνευματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δλαχληρωμένη ἀναγνώριση τῆς πνευματικῆς ὑπῆρχες τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ ἀνεπιφύλαχτη παραδοχὴ τῆς πνευματικῆς ποιότητας μέσα στὸν ἀνθρώπο. Βέβαια, μιὰ τέτοια ἀναγνώριση καὶ παραδοχὴ ἔθεω-

ρείτο μέχρι σήμερα δρρηγκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν Ἰδεαλιστικὴν μορφὴν τῆς σκέψης καὶ μὲ τὴν σύντοπιστικὴν ἀντίληψη τοῦ σοσιαλισμοῦ ποὺ ἀνέτρεψε δὲ πειστηγματικὸς σοσιαλισμὸς τοῦ K. Marx. Ὁντούτοις, οἱ σύγχρονες φιλοσοφίες ἀναζητήσεις γύρω ἀπὸ τὴν ἔγγονα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ σημερινὸ κοινωνικὸ προβληματισμὸ (ὅπως μάλιστα πολύπλευρα καὶ διεισδυτικὰ τὶς προώθησε ἡ σκέψη τοῦ Emmanuel Mounier) ἔδειξαν πὼς αὐτῇ ἡ συνυπάντιση δὲν εἶναι καθόλου ἐπιβεβλημένη. Ἀντίθετα, καθὼς πιά ἔχει φανερωθῆ ὅτι δὲ Ἰδεαλισμὸς, δημοσίως τὸν ἀθεμελίωσε καὶ τὸν ἀγέπτυξε ἡ δυτικευρωπατικὴ σκέψη, ἀποτελεῖ προέδν τοῦ φετομισμοῦ (individualisme), διποίος συνιστᾶ τὴν διοχληρωτικὴν ἀπάρνησην καὶ διαστροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἡ ἀντίληψη τῆς πνευματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ καμμιὰ σχέση μὲ τὴν Ἰδεαλιστικὴν μορφὴν τῆς σκέψης.

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο, ὅτι τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν πνευματικὴν ὑπόσταση, τὴν «πνευματικὴν οὐσίαν» τοῦ ἀνθρώπου, καταπολέμησε ἀδιάλλακτα δὲ K. Marx, στὴν προσπάθειά του γὰρ ἀντιχρούσῃ τὴν ἀποφῆ τῶν οὐτοπιστῶν σοσιαλιστῶν ὅτι ἡ σκέψη μπορεῖ νὰ συλλάβῃ ἔνα τις Ἰδεώδες, πάνω ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο, κοινωνικὸ σύστημα ποὺ ἀνταποχρίνεται στὴν ἀληθινὴ «εφύση», τὴν «οὐσίαν» τοῦ ἀνθρώπου. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν πρωτότυπη καὶ δημιουργικὴν οὐλληφῆ του, ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἀντίστοιχη μορφὴ τῶν παραγωγικῶν σχέσεων καθορίζουν τὴν μορφὴ τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, διετύπωσε τὴν ἀποφῆ πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ὑπεριστορικὴ ἀνθρώπινη «οὐσία», ἀλλὰ κάθε φορὰ μιὰ συγκεκριμένη Ιστορικὴ ἀνθρώπινη «οὐσία», ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο «σύμπλεγμα» (ensemble) τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Τὸ ἀπαράδεκτο τοῦ ὑπεριστορικοῦ συστήματος δῆγγησε τὴν σκέψη του στὴ μὴ παραδοχὴ τῆς Ἰδεαλιστικῆς ἐκδοχῆς γιὰ τὴν ἀνθρώπινη «οὐσία» καὶ, σὲ συνέπεια πρὸς τὴν προκαθηρισμένη διλιστικὴ κοσμοθεωρητικὴ του τοποθέτηση, στὴν ἀρνηση τῆς πνευματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου. Στὴ σκέψη τοῦ Marx δὲν ἀνθρωπος ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτερο βιολογικὸ είδος ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴν μορφὴ τοῦ κοινωνικο-οἰκονομικοῦ συστήματος ἐπεγδύεται δρισμένες ἰδέες, ἀντιλήψεις καὶ αἰσθήματα, τὰ δικαῖα συγκροτοῦν τὴν πνευματικὴν του «οὐσίαν». Δὲν ἔχει πνευματικὴ ὑπόσταση ἀπὸ διτο-

λογική σύσταση άλλα άπό κοινωνικό προσδιορισμό. 'Ο Marx, δηλαδή, θέλοντας νὰ διπερχοται καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸν κοινωνικὸν προσδιορισμὸν τῆς ζυθρώπινης φύσης, ἀργήθηκε τὴν πυευματικὴν διπολογικὴν τῆς διπόστασην.

'Εντούτοις, τὶ θάταν ἔκεινο που θὰ μᾶς ἐμπόδιζε νὰ δεχθοῦμε διτὶ ἡ ἐμφάνιση τῆς συνείδησης τοῦ ὄντος απὸν ἀνθρώπῳ συνετέλεσε στὴν διπέρβαση τῆς βιολογικῆς κλίμακας καὶ ποιότητας, ώστε δὲ ἀνθρωπὸς δχὶ πλέον ὡς βιολογικὸν ἀλλ' ὡς σύνθετο βιολογικο-πυευματικὸν εἶδος, νὰ προσδέχεται τὸν κοινωνικο-οικονομικὸν προσδιορισμὸν του; 'Αναμφισβήτητα, μόνο δινας ὄλιστικὸς ἀπριορισμὸς θὰ ἔξηγασε μιὰ τέτοια ἐμμονὴ. Διότι βέβαια δὲ προσδιορισμὸς τῆς ἀνθρωπιγῆς φύσης, εἴτε τὴ δεχθοῦμε ὡς βιολογικὴ διπότητα εἴτε ὡς βιολογικο-πυευματική, θὰ διατηροῦσε ἔξισον τὴ βασικὴ σημασία του. 'Η βιολογικὴ λοιπὸν ἀντίληψη τοῦ K. Marx γιὰ τὸν ἀνθρώπο δὲν ἔπήγασε συνεπῶς ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἀντιλήψεις του καὶ τὴ σοσιαλιστικὴ του προσπεικὴ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὄλιστικὴ του κοσμοθεωρία. Καὶ γιὰ νὰ δειχθῇ πόσο δὲν ἦταν ἀρρηγκτα δεμένες ἡ βιολογικὴ ἀντίληψη καὶ ἡ ρεαλιστικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία, θὰ πρέπη νὰ διενθυμίσουμε διτὶ ἡ βιολογικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἀνθρώπο (συνταιριασμένη μὲ τὴν περίφημη θεωρία τῆς ἔξελιξης τῶν εἰδῶν) συγδυάσθηκε κάλλιστα μὲ τὴν ἀστικὴ ἰδεολογία τοῦ ἀτομικιστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, κι ἀκόμη καλύτερα, δχὶ πλέον μὲ τὴ βιολογική, ἀλλὰ τὴν κτηνώδη θεωρία τοῦ ρατσισμοῦ.

'Άλλα θὰ φεύγαμε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὶς προθέσεις αὐτῆς τῆς δοκιμῆς ἐάν ἔπιχειρούσαμε ἀνάλυση τῶν πιὸ πάνω ἀπόψεων, γιὰ νὰ φθάσουμε σὲ μιὰ πειστικὴ θεμελίωση. ('Ο ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης, ἀλλωστε, μπορεῖ νὰ βρῇ μιὰ διπωδήποτε συστηματικὴ ἀνάπτυξή τους στὸ προηγούμενο βιβλίο μας). 'Εκείνο που ἔχει τώρα ἀμεσο ἐνδιαφέρον είναι νὰ διαπιστώσουμε σὲ ποιὰ συμπεράσματα μπορεῖ νὰ μᾶς διδηγήσῃ μιὰ πυευματικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἀνθρώπο συνδεδεμένη μὲ τὴν παραδοχὴ τοῦ κοινωνικο-οικονομικοῦ προσδιορισμοῦ. Διαπιστώσαμε ἡδη πῶς ἡ πυευματικὴ ἀντίληψη τοῦ ἰδεαλισμοῦ μὲ τὴν ἀγνοικ τοῦ κοινωνικοῦ προσδιορισμοῦ, καταλήγει σὲ ἀφελεῖς ἀπόψεις χωρὶς αὐθεντικὴ πυευματικὴ ἀποτελεσματικότητα καὶ μὲ βέβαιη ἀντιδραστικὴ κοινωνικὴ κατάληξη. 'Η νέα συνθετικὴ ἀντίληψη ξεπερνώντας τὶς ἰδεαλιστι-

κές άφέλειες θά μπορέση να μας δδηγήσῃ σε μια διοφή πιό δημιουργική, πιό γόνιμη διπό την άπλοτη διάγνωση και συντεχγή τής σύγχρονης μαρξιστικής σκέψης. Η όποια, έξι αιτίας του δογματισμού της, δὲν μπόρεσε να κάνη σύτε ξενα βήμα στὸν πνευματικὸν τομέα ἀπ' ἐκεῖ ποὺ τὴν ἀφῆσε ἡ μεγαλορυθία τοῦ K. Marx:

"Ἄς διασαργησούμε θύμως κατ' ἀρχὴν τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, δχι μανάχα δπως αὐτῇ προσδιορίσθηκε ἀπὸ τὶς σύγχρονες περισσοτεικές ἀναζητήσεις, ἀλλ' δπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ πνευματικὴ αἰσθηση γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ, η ὅποια διατασσεται συνειδητοποιηθῆ ἐλοκληρώνει τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐλληνικὴ αὐτῇ πνευματικὴ αἰσθηση γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ ἔθρεψε τὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων ἐλλήνων τραγικῶν, τὴ σκέψη τῶν προσωκρατικῶν κυρίων φιλοσόφων, ἀπετέλεσε τὸ ἀνθρωπολογικὸ ἀντίκρυσμα τῆς χριστιανικῆς ἀποκάλυψης, δπως ἀποκρυπταλλώθηκε ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ δρθεδόξια, κι ἔχει λουθεῖ νὰ παραμένῃ ὡς ὑπέδαφος τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς αἰσθηματικότητας, ποὺ ὡς «ἀστραπὴ τοῦ αἰώνιου» ἀναλάμπει στὶς πιό κρίσιμες καμπὲς τῆς Ἑλληνικῆς μας πορείας. Αὐτῇ η πνευματικὴ αἰσθηση γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ, ποὺ κάτω ἀπὸ δρισμένους ιστορικοὺς κοινωνικοὺς δρους διαμορφώθηκε στὴν Ἐλλάδα τῆς «ἀξενικῆς» ἐποχῆς (τῆς Ιδιας ἐποχῆς δπου ξέησαν οἱ μεγάλοι Προρήτες τοῦ Ἰησοῦς καὶ οἱ μεγάλοι Δάσκαλοι τῶν Ἰνδῶν καὶ τῆς Κίνας) ἐπανέρχεται: πάλι στὸ προσκήνιο τῆς ἀνθρώπινης ιστορίας, γιὰ νὰ φωτίσῃ τὴν πνευματικὴ προσπεικὴ ποὺ ὡς ἀνάγκη ζωῆς ἀποζητᾶ ὁ σύγχρονος κόσμος. Διότι η ζωηφόρα τούτη αἰσθηση γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ εἶναι ἀρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν πιὸ βαθειὰ καὶ πλατειὰ πνευματικὴ ἐνδραση τοῦ κόσμου, τὴν ὅποια ἀν μπρέσσουμε νὰ ξαναγεννήσουμε μὲς ἀπὸ τὶς φῶνες τοῦ σήμερα, θὰ ὑπερπηδήσουμε τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὴ στειρότητα μιᾶς σκέψης, ποὺ ἀναπτύχθηκε μέσα στὶς περιπλοκὲς τοῦ σημερινοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ.

"Ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου εἶναι στενὰ συνυφασμένη μὲ τὴ συνείδηση τοῦ Ὀντος. Χάρη στὴ συγείδηση τοῦ δυνεό διάθε συγκεκριμένος ἀνθρωπὸς, δλοι οἱ ἀνθρωποι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ δποιασδήποτε μερφῆς διαφορισμό, γίνονται «κορυφὲς τοῦ κόσμου», ἐκπρόσωποι δλοκλήρου τοῦ Ὀντος. Ἡ προσωπικὴ συνείδηση ἔκ-

φράζει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ καθολικοῦ, τοῦ «πεπερχομένου καὶ τοῦ ἀπείρου», γιὰν χρησιμοποιήσουμε μιὰν ἔκφραση τοῦ Κίρκεγκωρ. Καθὼς λοιπόν, χάρη στὴ συγείδηση (ποὺ δὲ δημιουργεῖ, ὅπως ισχυρίζονται οἱ Ιεραλιστές, τὸ δν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ἄγγέλει, ἀποτελεῖ τὴν εἰδησή του, τὴ φωνή, τὸ λόγο τῆς παρουσίας του), δὲ ἀνθρώπος μετέχει στὸ καθολικὸ εἶναι, ἢ μετοχὴ αὐτῇ τοῦ παρέχεις ὑπόσταση, ἐνότητα πνευματική. Δὲν ἀποτελεῖ δὲ ἀνθρώπος ἀπλῶς μιὰ διθροισματικὴ σύνθεση δπως δλα τὰ διλικὰ ἀντικείρεντα, οὕτε μιὰ βιταλιστικὴ δλετητα δπως οἱ ζωϊκοὶ δργανισμοί, ἀλλὰ μιὰν ὑποστασιακὴν ἐνότητα, στὴν δποία ἢ δλετητα τοῦ κόσμου ἀποκτά τὴ συνείδηση τοῦ «εἶναι» της. Γι' αὐτό, ἐνθ τὰ διλικὰ ἀντικείμενα κ' οἱ ζωϊκοὶ δργανισμοὶ ἀλαρτίζουν τὸν κόσμο, μόνο δὲ ἀνθρώπος εἶναι στὸν κόσμο, κι αὐτῇ ἡ δυτολογίκη συμμετοχὴ τὸν καθιστᾶ αὐτοδύναμο κέντρο μέσα στὸν κόσμο.

Απὸ τὴν δυτολογίκην αὐτοδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου γεννάται δχι μάργο τὸ πνευματικό του αὐτεξόδιο (ποὺ διασπά τὴ φυσικὴν ἀναγκαῖαν ἐνότητα καὶ κάνει δυνατή τὴν κυριαρχίαν του πάνω στὴ φύση), ἀλλὰ καὶ τὸ δυοστασιακό του αἴτημα νὰ εἶναι δὲ σχατος σκοπὸς τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό, πέρα ἀπὸ δυοιουσδήποτε σκοπούς, ἀπὸ δυοιεσδήποτε ἐπιδιώξεις, δὲ σχατος σκοπὸς τοῦ κόσμου γιὰ τὸν ἀνθρώπο παραμένει ἡ θεικὴ μοίρα τῆς δύοστασής του, ἡ αὐθεντικὴ ἐπιβεβαίωση καὶ κατάφαση της. Χωρὶς μιὰ τέτοια κατάφαση, ἀπολύτως πρωσπική, ἐλεύθερη καὶ διεύθυνη, τί κι «ἄν κερδίσῃ δλο τὸν κόσμο», ἀφοῦ ἡ πρώτη καὶ ἐσχατη ἀνθρώπιά του θὰ ἔχῃ χαθῆ: Κ' ἡ κατάφαση δὲν βρίσκεται στὴν αὐθαιρεσία τοῦ ν' ἀνακηρύξεη καὶ νὰ θεωρήσῃ τὸν δαντιό του ως δλο τὸν κόσμο, ἀλλὰ στὴν αὐτοδύναμη, ἐλεύθερη προσφορά του στοὺς συνανθρώπους του καὶ τὸ «Ον. Σ' αὐτές τις διδούστεις ποὺ τὶς χωρίζει: μιὰ λεπτότατη ἀλλὰ καίρια διαφορά, χρίνεται ἡ θεικὴ μοίρα τῆς ἀνθρώπινης δύοστασης μέσα στὸν Κόσμο. Ο πόθος καὶ τὸ πάθος τοῦ ἀπόλυτου καθὼς θὰ δοθῇ πρὸς τὴν μιὰν ἡ τὴν ἀλλη κατεύθυνση, θὰ διηγήσῃ ἡ στὴν καταστροφική «οῦδριν» ἡ στὴν «ἐσχατη δικαίωση» μέσα στὸν κόσμο. Η πρωσπικὴ συνείδηση, λοιπόν, ως συνείδηση τοῦ «Ουτος, ἀποτελεῖ πρόσκληση νὰ δοθοῦμε σ' αὐτού, στὸ καθολικὸ καὶ ἀπόλυτο, ποὺ διπάρχει μέσα μας καὶ «κρατᾶ» τὰ πάντα. Η ἀτομικὴ ἀπάρτηση ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση γιὰ νὰ βιωθῇ καὶ νὰ βεβαιωθῇ προσωπικὰ

τὸ καθολικό. Σ' αὐτὸ τὸ κρίσιμο σημεῖο εἶναι ἀπολύτως σύμφωνοι δὲ οἱ κορυφαῖοι τῆς ἐλληνικῆς πνευματικῆς σκέψης.

Ἡ ἀντίληψη τούτη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, δπως εἶναι φανερό, δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὸν ἀτομικὸν ποὺ ἀναπτύχθηκε στὶς δυτικοευρωπαϊκὲς κυρίως χώρες μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀστικῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομικῆς δργάνωσης. Ὁ ἀστικὸς ἀτομικὸς οὐσιαστικὰ ἀποδίλεπει νὰ προασπίσῃ τὸ ἀτομο ἀπέναντι τοῦ εἰδους, φρονεῖ δὲ τὸ εἰδος ὑπάρχει γιὰ τὸ ἀτομο, δὲ τὸ ίδιο τὸ εἰδος προσάγεται διὰ τοῦ ἀτόμου. Ἐτοι, ἐνῷ ἡ ἐλληνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ἐπιζήτει νὰ ἔξαρῃ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέσα στὸ φυσικὸ κόσμο, δὲ ἀστικὸς ἀτομικὸς ἔξαιρει τὰ «ἔξαιρετικὰ» καὶ «προγονομιοῦχα» ἀτομα μέσα στὸ ἀνθρώπινο εἶδος. Γι' αὐτὸ, ἐνῷ στὴν πρώτη ἀντίληψη ὑπάρχει ἡ πιὸ αὐθεντικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, στὴ δεύτερη βρίσκεται ἡ ρίζα τοῦ πιὸ ώμοῦ ἀπανθρωπισμοῦ. Καὶ δυον ἀφορᾶ τὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς τῆς δεύτερης ἀντίληψης, δὲ νομίζω πὼς χρειάζεται εἰδικότερη ἀνάλυση. Ὅταν σὲ μιὰ οἰκονομικὴ δργάνωση «κέντρο τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας» εἶναι τὸ ἀτομο καὶ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς δράσης τὸ σύνθημα: «ὅ καθένας γιὰ τὸν ἕαυτό του καὶ διθέδες γιὰ δλους», ἡ ἴδεολογία τοῦ ἀτομικού ἀποτελεῖ τὸ ἀναπόφευκτο «πνευματικό» συμπλήρωμα. Τὸ δὲ διὰ αὐτὴ ἡ ἀντίληψη τοῦ ἀτομικού θεωρήθηκε ως «ἀναγέννηση» τῆς ἐλληνικῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν ἀνθρωπο—ἐνῷ συνιστᾶ τὴν πλήρη διαστροφή της—εἶναι τόσο καταπληκτικό, δια παρέξενο εἶναι τὸ γεγονός διὰ οἱ θιασῶτες τῆς ἀντίθετης θεωρίας—τοῦ «κολλεκτιβισμοῦ»—ἀπεδέχθηκαν αὐτὴ τῇ συνταύτιση σχεδὸν δίχως συζήτηση. Ἡ ἐπιμονὴ τῶν σύγχρονων μαρξιστῶν νὰ ταυτίζουν τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τὴν ἀντίληψη τοῦ ἀστικοῦ ἀτομικού, ἀπορρέει ἀπὸ τούτη τῇ σύγχρονη, ποὺ βέβαια μόνο τὸν ἀστικὸ δὲ βλέπει, ἀφοῦ τόσο λαμπρὰ τὸν «έξωρατζε»...

Ωστόσο, μόνο ἡ καθαρὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο σὲ συνδυχούμεν μὲ τὴ σημασία τῶν παραγωγικο-οἰκονομικῶν σχέσεων γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἀνθρωπίνης «οὐνοίας»—ποὺ διατίπωσε πρώτος ὁ K. Marx—μπορεῖ νὰ φωτίσῃ τὸ σύγχρονο πνευματικὸ δράμα. Πραγματικά, μέσα στὴν καπιταλιστικὴ οἰκο-

νομική δργάνωση, μέσα σείην ίδια τη δομή καὶ τὴν ὑφὴ τῶν καπιταλιστικῶν οἰκονομικῶν σχεσεων, δὲν ὑπάρχει μόνο μιὰ καταπίεση τῆς ἀνθρώπινης ψύσης (στὰ πρόσωπα τῶν ἐκμετάλλευμένων), διπλας αὐτοῖς τὰ προηγούμενα κοινωνικὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ μιὰ διαστροφὴ τῆς βαθύτερης ἀνθρώπινης οὐσίας στὰ πρόσωπα δὲν τῶν ἐγκλωβισμένων σιὰ πλαίσια τοῦ σημερινοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ. Ἡ ἐμπορευματικὴ οἰκονομία στὴν καπιταλιστικὴ τῆς μορφὴ συνετέλεσε στὸ νὰ μεταβληθῇ δὲνθρωπος αὐτὸν ἀπλὸ ἔξαρτημα τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ καὶ συνεπῶς νὰ χάσῃ τὸ δινο-λογικὸ βάθμο του, κι αὐτὸ ποὺ δ "Ἄγγελος Σικελιανὸς ἀποκαλούσε «κοοσμικὴ διάσταση»". Ορίζοντας τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε δ παραγωγικὸς μηχανισμός, στὴ «δίνη» τοῦ ὅποίου περιστρέφεται, μὲ ἀποτέλεσμα κι δ ίδιος δ φυσικὸς δρίζοντας νὰ ἀντικρύζεται ἀπὸ τὸν ἀνθρωπὸ μηχανιστικά. Ἡ ἀπόσπαση ἀπὸ τὸ "Ον καὶ ἡ ἀνικανότητα μᾶς αὐθεντικῆς πνευματικῆς θεώρησης τοῦ Κόσμου, ἀποτέλεσε τὸ ένα ακέλος τῆς διαστροφῆς τῆς ἀνθρώπινης «οὐσίας». Τὸ δὲλλο εἶναι ἡ βίαιη ἀπόσπαση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ συνάνθρωπο ποὺ καθιερώνει καὶ ἐπιβάλλει ἡ δξύτατα ἀνταγωνιστικὴ βάση τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐτοι δ, τι ἀκριβῶς συνιστοῦσε τὴν ἀρχαὶ «ὑδρίνη» ἡ τὴ χριστιανικὴ «ἀμερτία», δ καπιταλισμὸς τὸ κατέστησε οἰκονομικὴ — παραγωγικὴ — κοινωνικὴ σχέση κι αὐτὸ τὸ ἀντικειμενικὸ δεδομένο προσδιόρισε στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο τὴν ἐσωτερικὴ «ἀσφυξία», τὴν ἐσωτερικὴ «πολιορκία», τὴν ἀδιέξοδη ἀπομόνωση καὶ τὸ μηδενιστικὸ ἀπελπισμό. Ὁ ἀνθρωπὸς *de facto* («χωρὶς ν' ἀκούσῃ κρότον κτιστῶν η ἥχον»), ἔχει δῦνηγηθῇ στὴν ἀργηση τῆς «ἀνθρώπινης» οὐσίας του, στὸ βιασμὸ τῆς ψύσης του. Κ' ἐφόσον ἡ ἀτομιστικὴ καὶ μηδενιστικὴ περίπτωξη δὲν πηγάδει ἀπὸ τὴν προσωπικὴ προσάρτεση ἀλλὰ προσδιορίζεται νομοτελεῖακὰ ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς πραγματικὲς κοινωνικὲς σχέσεις, δ σύγχρονος ἀνθρωπὸς δὲν μπορεῖ μὲ τὶς ἐσωτερικές του δυνάμεις νὰ διασπάσῃ τὰ τείχη τῆς ἐσωτερικῆς του πολιορκίας καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴ μοίρα τοῦ Σισύφου. Γι' αὐτό, ἐνώ δὲλλοτε ἡ ἐσωτερικὴ ἔνδητα μὲ τὸ καθολικὸ καὶ τὸ ἀπόλυτο δῦνηγούσε σὲ μιὰ λυτρωτικὴ πνευματικὴ διέξοδο μὲ τὴν ὑπερπήδηση τῶν καθαρὰ ἐσωτερικῶν ἀντιστάσεων, τώρα κι δ πιὸ βαθὺς ἀνέλογος πόθος δὲν τελεσφορεῖ διότι τὸ ἐσωτερικὸ «φράγμα» προσδιορίζεται ἀπ' ἔξω. Καὶ πολὺ

περισσότερο τὸ δράμα ἐπιτείνεται: ἀν ληφθῆ μπ' ὅψη πῶς ἡ σύγχρονη ἀτομιστική καὶ ἡδονιστική βιοθεωρία στὴν πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων κάθε ἄλλο παράξεντέρεται τὸν βαθὺ αὐτὸ πόθο γιὰ ἔνδιητα.

Οταν λοιπὸν οἱ οημερινοὶ «ἴδεαλιστὲς» δμιλοῦν γιὰ ἀνατροπὴ τῆς «ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν» στὴ σκέψη καὶ τῇ συμπεριφορὴ τοῦ σύγχρονου κόσμου, χωρὶς νὰ ἔχουν συνείδηση αὐτοῦ τοῦ διαστροφικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν κατανοοῦν τὸ βάθος τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ προβλήματος, νὰ ὑποθάλπουν «ένα πνευματικὸ» αἰσθηματισμὸ καὶ νὰ ὑποβοηθοῦν τὶς ἀντιδραστικὲς κοινωνικὲς ἀπόψεις.

Άλλο καὶ οἱ σύγχρονοι μαρξιστὲς ἐπειδὴ δὲ συνειδητοποιοῦν αὐτὴ τὴ διαστροφὴ τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας, ἀπὸ δύνοια τῆς ὑφῆς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀδυνατοῦν νὰ πραγματοποιήσουν μιὰν δλοκληρωμένη ἀνατομία τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ δράματος καὶ νὰ διαγράψουν συνεπῶς μιὰν ἀκέρια προσπεικὴ πνευματικῆς ἀνασύνθεσης. Κι δταν Ισχυρίζονται: δτι ἡ σύγχρονη τέχνη, ἐκφράζοντας τὴν δύνη ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ οημερινὴ ἀνθρώπινη διαστροφὴ, ἐπιχειρεῖ «ἀπολεγία τῆς ἀστικῆς παρακμῆς» (ἐνώ στὴν πραγματικότητα ἡ τέχνη μὲ τοὺς αὐθεντικοὺς ἐκπροσώπους τῆς καταθέτει φωνὴ μαρτυρίας καὶ ὑφίσει φωνὴ διαμαρτυρίας κατὰ τῆς διαστροφῆς), δδηγοῦνται: σὲ μιὰ στάση τελείως ἀντιπνευματικῆ.

Αντίθετα, ἡ ἐνιαία ἐπίγνωση τῆς ὑφῆς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τοῦ διαστροφικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων, δχ: μόνο ἀποτελεῖ τὸ «κλειδί» γιὰ μιὰ βαθύτερη κατανόηση τῆς σύγχρονης τέχνης ὡς μορφῆς καὶ οὐσίας, ἀλλὰ δεῖχνει καὶ τὸν ἰδιαίτερο χώρο στὸν ὅποιο καλοῦνται δημιουργικὰ νὰ κινηθοῦν οἱ πνευματικοὶ ἀνθρώποι, πέρα ἀπὸ τὸ ρόλο τοῦ ἀπλοῦ «διαφημιστῆ» τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Ή ἀρση τῆς ἀτομικιστικῆς κερδοσκοπικῆς βίσης τῆς οἰκονομίας, ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πλήρη κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω σ' αὐτές, ἡ οσσιαλιστικὴ δηλαδὴ κοινωνικὴ δργάνωση, ἀποτελεῖ ἀναμφίδολα τὸ ἀναγκαῖο πλαίσιο μιᾶς δλοκληρωμένης πνευματικῆς ἀνασύνθεσης. Μέσα θμως σὲ τοῦτο τὸ πλαίσιο, καλεῖται ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα, στηριγμένη στὴν ἀκέρια ἀντίληψη τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀναπλάσῃ τὴ πνευματικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου. Καὶ γιὰ νὰ προσεγγίσουμε σὲ μιὰ τέτοια δυνατότητα θὰ

ἀπαιτηθή μιὰ μακρυά ὁδονηγρή ζύμωση, τὴν ὅποια ἔχουν ἀρχίσει χιόλας οἱ «σταυριώμένοι» τῆς σύγχρονης διεύποτασης ποὺ (κοινωνιολογικά βέβαια ἀσύνειδες) ἐπιτελοῦν τὸ θρυσήμαντο πνευματικὸν χρέος τους. Πόσο θὰ δικρέσῃ ἡ ζύμωση τούτη δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ προσδιορισθῇ, καὶ ίσως ἡ μοίρα τοῦ Μωϋσῆ ποὺ ἀξιώθηκε γένετο τὴν χώρα τῆς μεγάλης 'Υπόσχεσης μακρυά μόνον ἀπὸ τὸ Βουνό, γάναι ἡ «μοίρα» καὶ τῆς δικῆς μας γενιᾶς.

'Ωστόσο, ἀφοῦ είναι σίγουρο πώς τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας είναι διαστατικός' ἀφοῦ είναι ἐξίσου σίγουρο πώς τὸ πνευματικὸν εἴποικο δόμημα του σοσιαλισμοῦ δὲ θὰ είναι διπλασιάποτε δύος τὸ ἐπιδιώκει διαγνόντων διαλογισμούς, μποροῦμε νὰ ἔχουμε τὴν ἐλπίδα πώς διανθρωπος, ἐντεταγμένος μὲν στὴν δλοτητὰ τοῦ Κόσμου, μὲ τὸν ἀτελεύτητο πάντα διωτερό του ἀγῶνα, θὰ φτάσῃ τὴν ἀκέραια Ζωή. Καὶ ποιός ξέρει: αὐτὸς διαλόγος ποὺ ἀρχίσει μὲ τὴ διεύποτεία τοῦ μηδενός, μπορεῖ νὰ κλείσῃ μὲ μιὰ πρώτη γενιση τοῦ αἰώνιου, μὲ μιὰ ἀναλαμπή τοῦ «ὑπέρλογου» οὔτερα ἀπὸ τόσο «παράλογο» διέντατα δόσυνηρό.

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ

‘Ο Άγγελος Σικελιανός μὲ καθολική ἀνχυγγάριση ἔχει πάρει κιόλας τὴν θέση του ἀνάμεσα στὰ μεγάλα δυνόματα τῶν γραμμάτων ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ δι νεώτερος Ἑλληνισμός. Διπλὰ στὸ Σολωμό, τὸν Κάλβο, τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν Παλαμᾶ, τὸν Καζάρη, τὸν Καζαντζάκη κανένας δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐπιβλητική παρουσία του. Ωστόσο νομίζω πὼς ἐνῷ γιὰ δλους τοὺς διλλους ἔχουν, λίγο - πολύ, συγειδητοποιηθῆ ὅτι λόγοι τῆς ἴστορικῆς πνευματικῆς καθιέρωσής τους, γιὰ τὸν Σικελιανὸν δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποσαργνισθῆ ποιὰ εἶναι ή αἰτία τῆς ἀγαντίρρητης ἐπιβολῆς του. Ἐτοι, ἐνῷ ή παρουσία τοῦ Σικελιανοῦ φάίνεται νὰ μᾶς ἐπιβάλλεται δίχως σχεδὸν καμμιὰ οὐζήτηση, θέλεγα μὲ τὴν ίδια τὴν δύναμη, μᾶς διαφέρεις διλτελα τὸ γόνημα τοῦ πνευματικοῦ μηνύματός του ποὺ ἴστορικὰ τὸν ἔδρασιώνει. Γι' αὐτὸ μερικοί, ἀν καὶ ἀποδέχονται τὴν μεγάλη δύναμη τοῦ λυρισμοῦ του, δὲ δυσκολεύονται νὰ διατυπώσουν τὴν ἀποφη πὼς ἀνήκει στὸ κλίμα μιᾶς διλλῆς ἀγύποπτης ἐποχῆς, ἐνῷ δὲλλοι μολονότι ἀναγγωρίζουν τὴν ἔργασία του ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν σημερινή ἀμεση κοινωνική προβληματική, δὲ θέλουν νὰ ἐννοήσουν τίποτε ἀπ' ἐκείνο ποὺ δι ίδιος θεωροῦσε αὖν τὴν πιὸ οὐσιαστική προσφορά του. Γενικά ή κρατοῦσσα ἀποφη συνδυάζει τὴν ποιητική παρουσία τοῦ Σικελιανοῦ μὲ δρισμένες προθέσεις του «μυστικιστικές» καὶ «ἱεροφαντικές», μεγαλεπίδολες βέδαια, ἀλλὰ περίεργες, ἀκατανόητες γιὰ τὴ σύγχρονη γνωτροπία καὶ διπωσδήποτε βλαβερές καὶ γιὰ τὸν ίδιο τὸν πηγαίο ποιητικὸ λυρισμό του.

Πραγματικά, πολλὲς καὶ βικηφεῖς διανοητικὲς προκαταλήψεις, ποὺ συνδέονται: ἀμεσα μὲ τὸ πνευματικὸ δράμα τοῦ αἰώνα μαζί, γίνονται ἐμπόδιο στὴν ἐπικοινωνία τῆς σημερινῆς ἀνθρώπινης διεκτικότητας μὲ τὴν ίδιαίτερη δύνηση τοῦ ποιητικοῦ λόγου του, μὲ ἀποτέλεσμα

δχι μόνο γάτην ύποφιάζεται ἀλλ' ούτε καν γάτηποδέχεται τὴν καΐρια πνευματική σημασία του, γιατί τὸ πρῶτο καὶ ἔσχατο αἴτημα τῆς σύγχρονης ζωῆς μας. Λαθωμένοι ἀπὸ τοὺς ἀτομικοὺς τραυματισμούς μας οἱ σημερινοὶ ἀνθρώποι πρέπει νὰ καταφύγουμε στὸ «μυθικὸ βάθος» τοῦ καθολικοῦ σημερινοῦ ἀνθρωπίνου δράματος, γιατί γάτη αἰσθανθεῖμε τὸ ξεχωριστὸ ρήγος τῆς σικελιανικῆς πνευματικῆς προσφορᾶς. Χωρὶς αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν ἐμβάθυνση στὴν πνευματικὴν προβληματικὴν τοῦ καροῦ μας, δὲ Σικελιανὸς παραμένει γιατί μᾶς ἀκατανόητος, ἀπροσπέλαστος, ἀγονος κ' ίσως μιὰ πρόκληση στὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμία μας. Ἀντίθετα, δταν μέσα καὶ πέρα ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἀπάγγωση, κρατήσουμε ἀκέρια τὴν πείνα καὶ τὴ δίψη τῆς Ζωῆς. δ λόγος τοῦ Σικελιανοῦ ἀποδεικνύεται γιατί μᾶς ἔξαιρετικὰ γόνυματα καὶ ἡ μορφὴ του ὑφίσιου εστὶ στὴ συνείδησή μας ὡς ἡ χοροφρία τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, χωρὶς καθόλου καὶ σὲ τίποτε νὰ διατερῇ ἀπὸ τὰ σύγχρονα μεγάλα πνευματικὰ ἀναστήματα ἐνδεὶς Ρίλκε, ἐνδεὶς Ἐλιοτ, ἐνδεὶς Κλωντέλ. Ὁ Σικελιανὸς τοποθετημένος, καθὼς ἀριδάζει, στὸ κέντρο τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ κραδασμοῦ, προβάλλει ὡς μιὰ σφαιρικὴ πνευματικὴ προσωπικότητα τοῦ αἰώνα μας, ὡς ἡ μοναδικὴ πνευματικὴ φυσιογνωμία, ποὺ μέσα στὴ βασιλεία τοῦ μηδενισμοῦ βεβαίωσε ἐγκόσμια τὸ Αἰώνιο μὲ τὸν ἀκέριο λόγο τῆς Ποίησης. Διότι, δην ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ὑπῆρξε γιγάντια, δὲ Σικελιανὸς, τέρνοντας ζωντανὸ αὐτὸν τὸν πλούτο στὴν ἀτομικὴν ἐποχὴν μας, γίνεται σημείο μιᾶς νέας ζωῆς. Αὐτὸν ποὺ ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κάτω ἀπὸ δρισμένους κοινωνικοὺς δρους είχε ἀποκαλύψει στὸν κόσμο, τὸ ἀκέριο ἀνθρώπινο, δὲ Σικελιανὸς τὸ ξανχαποκάλυψε σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τοῦ πλήρους ἀπανθρωπισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς προσπτικῆς τοῦ ἀκέριου ἀνθρώπου. Ἔτοι δὲ ποιητής τοῦ «Δυρικοῦ Βίου» καὶ τῶν Τραγωδιῶν, ἐνθὲ ἔχει τὶς ρίζες του βαθειά μέσα στοὺς αἰθνες, στέκει δὲ πιὸ σύγχρονος ἀνάμεσα σὲ δλους τοὺς συγχρόνους μας. διότι ἀπαντᾷ σ' αὐτὸν ποὺ ἀποτελεῖ τὸ πιὸ δέκιν καὶ μύχιο αἴτημα μέσα στὸ διασπασμένο σήμερα καὶ δδυνόμενο πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

*Ενῷ ἀπὸ χρόνια τώρα γίνεται στὸν τόπο μας πολλὴ συζήτηση γιατί τὴν περιλάλητη «Ἑλληνικότητα», ἡ Ἑλληνικὴ σκέψη καὶ αἰσθαντικότητα δὲν μπρεσσε ἀκόμη δυστυχώσεις γάτη συνείδητοποιήση

τὴν οὖσα τοῦ «έλληνικοῦ», τὸ δποὶο ἀποδίδεται συνήθως ή μὲν τελώς ἔξωτερικὰ στοιχεῖα, φυσιολατρικά, κλιματολογικά καὶ μορφολογικά, η μὲν φιλοσοφικὰ σχῆματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν γεωτεργή εὐρωπαϊκὴ σκέψη, τὸ γαλλικὸ δρθιλογισμὸ συνήθως η τὸ γερμανικὸ ἰδεαλισμὸ τῆς Σαξινελβέργης. 'Αλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἀνακύπτει τὸ κρίσιμο πρόβλημα γιὰ τὸ σημερινὸ πνευματικὸ ἔλληνισμό. Τὴν ιστορικὴν τούτην ὥρα, που τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα ἔχει βυθισθῆ στὴν έσχατη ἀπελπίσια καὶ τὸ μηδενισμό, θὰ μπορέσῃ δινεοελληνικὸς στοχασμὸς νὰ δεῖξῃ τὶς ἀντιγονίες ποὺ δδήγησαν σὲ αὐτὴ τὴν κατάληξη καὶ ταυτόχρονα ν' ἀναδεῖξῃ τὶς ἀπαρασάλευτες ἀνθρώπινες ἀρχὲς ποὺ θὰ συγχροτήσουν τὴν καινούρια ζωηφόρα αἰσθηση τοῦ Κόσμου;

Τὸ «μέγιστον μάθημα» τοῦ "Ἀγγελου Σικελιανοῦ ἀποτελεῖ ἀπόκριση θετικὴ σ' αὐτὸ τὸ γιγάντιο πρόβλημα. 'Ο κορυφαῖος γεωτερος Έλληνας Ποιητής, δχι μὲ διανοητικὰ σχῆματα, ἀλλὰ μὲ τὸν αὐθεντικὸ ἀκέριο λόγο τῆς Ποίησης, ὑφάγει μπροστά στὴν κατακερματισμένη σύγχρονη ἀνθρώπινη εὐαίσθησία τὴν ἔλληνικὴ αἰσθηση τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, σὲ μιὰ δυναμικὴ καὶ ριζικὴ ἀντιμέτρηση πρὸς τὴν ἀντίστοιχη αἰσθηση, τὴν δποὶα διεμόρφωσε δινεότερος εὐρωπαϊκὸς κόσμος. 'Ο Σικελιανὸς μὲ τὸ ἔργο του μᾶς ὠθεῖ καὶ μᾶς βοηθεῖ νὰ αἰσθανθοῦμε τὸν κόσμο καὶ τὴν ζωὴ διὰ ταῖριάζει στὴν ἀληθινὴ οὖσα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δχι μὲ τὴν ἀλλοιωμένη φύση τὴν δποὶα διεπλάσαιμε ἀπὸ τότε ποὺ δ ἀνθρωπὸς ὑποτάχθηκε—ἔλαχιστα στὴν ἀρχὴ καὶ σήμερα πλήρως—στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ παραγωγικοῦ κοινωνικοῦ μηχανισμοῦ του. 'Ο νεώτερος εὐρωπαϊκὸς ἀνθρωπὸς ἔχει διαμορφώσει μιὰ κοσμοθεωρία, ποὺ κολακεύεται γὰρ πιστεύη διὶ εἶναι προϊὸν τῆς «έλεύθερης» σκέψης του. 'Η πραγματικότητα δημιους εἶναι τελείως ἀντίθετη: Μέσα στὸ σημερινὸ σύμπλεγμα τῶν παραγωγικῶν του σχέσεων δ ἀνθρωπὸς, «έχμεταλλευτὴς» η «έχμεταλλευόμενος», ἔξαναγκάζεται ν' ἀποδεχθῇ ὡς «οὖσα» του ἀποκλειστικὰ καὶ στενὰ τὴν ζωὴν καὶ βιολογικὴν του Μπαρέζη. 'Η «κερδοσκοπικὴ καὶ ὠφελιμιστικὴ ἀποτίμηση τῆς Ζωῆς» στοὺς σύγχρονους καιρούς, διογραμμίζει δ "Ἀγγελος Σικελιανὸς στὸν «Πρόλογο τοῦ Λυρικοῦ Βίου» του, ἀποτελεῖ τὸν κόριο λόγο τοῦ πνεύμου τῆς πνευματικῆς αἰσθαντικότητας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πνεύμονο ποὺ δδήγησε κατ' εὐθείαν στὸ σύγχρονο μηδε-

νιομό. Ο ἀνθρωπος ἔχει πιά χάσει τις ἀληθίνες διαστάσεις του, ἔχει χάσει τὶς ρίζες του, τὸ δυτολογικὸ βάθρο του, ἔχει ἀπωθῆσει καὶ πνίξει τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινο μέσα του, καὶ ἔται θεᾶται τὸν κόσμο καὶ ἀποτιμᾷ τὴν ζωή, μέσα στὴν πραγματικότητα τῶν κοινωνικῶν του σχέσεων, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ κάρδους, τοῦ ὄλικὰ χρήσιμου καὶ τῆς μηχανῆς ποὺ δουλεύει γι' αὐτά. Η εἰκόνα ποὺ δισύνειδα σχηματίζουμε γιὰ τὸν κόσμο μέσα μας καὶ βαθειά μας, (κι δις αὐτὴ ποὺ μας ἐπιβάλλει ἐξωτερικά, ἔτω καὶ μιὰ ἰδεαλιστικὴ ἀγωγὴ) είναι τὸ προϊόν τῆς ἐσωτερικῆς διαστροφῆς μας καὶ δχι τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἀληθίνης ἀνθρώπινης οὐσίας μας. Η ἀληθίνη οὐσία μας ἔχει παραμερισθῇ, γιατί, καθὼς ὁ ἀνθρωπος δὲν ἔχει κατορθώσει ἀκόμη νὰ κατευθύνῃ κυριαρχικὰ τὸν παραγωγικὸ μηχανισμό του, ἀναγκάζεται τὸ οιόχο τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ, δηλαδὴ τὶς ὄλικὲς ἀνάγκες, ν' ἀναγάγῃ σὲ σκοπό καὶ τόμη τῆς ζωῆς του.

Ο "Αγγελος Σικελιανὸς αἰσθάνθηκε ἔγκαιρα καὶ ἔντονα αὐτὴ τὴν περιπλοκὴν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, καθὼς καὶ τὴ μοιραία κατάληξή της. Γι' αὐτὸν βαθειά κατενόησε πῶς ή Ἑλληνικὴ αἰσθηση τοῦ κόσμου ποὺ ταίριάζει στὴν ἀκέρια φύση τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀποτελεῖ ἕνα μουσειακὸ παλιὸ ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἕνα μόνιμο καὶ ζωτικὸ αἴτημα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποὺ στὰ χρόνια μας ἀποκτᾶ μιὰ συγκλονιστικὴ ἐπιτακτικότητα καὶ γίνεται τὸ ὅπ' ἀριθ. Ι πνευματικὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. "Ἐτοι, δλόκληρη ἡ λυρικὴ του πορεία δὲν ἥταν παρά, δπως δ ἴδιος ἔχει γράψει, εμιὰ πορεία γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς μείζονος Συνεδησης τῆς Ζωῆς" καὶ οἱ τραγῳδίες του, μαζὶ μὲ τὴ δελφικὴ προσπάθειά του, τρόποι γιὰ τὴ μετάδοση αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ μηνύματος στὸν κόσμο. Κι αὐτὴ τὴν κατεύθυνση τοῦ Σικελιανοῦ τὴ ζωοποιοῦσαν δύο κυρίως στοιχεῖα: Η προκιομένη ποιητικὴ αἰσθαντικὴ του φύση, ποὺ ἔδεινε αὐθόρμητα καὶ ἀκατάλυτα σὲ μιὰ ἔνότητα τὸ προσωπικό του κέντρο μὲ τὸ κέντρο τοῦ παγτός, καὶ η μεγαλοφυῆς αἰσθησή του πῶς ή συμμεριγὴ ιστορικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητας δδηγεῖ σταθερὰ πρὸς μιὰ κοινωνικὴ διαμόρφωση, η δποία θὰ ἐπιτρέψῃ ν' ἀποκτήσῃ ἔχνα δ ἀνθρωπος τὴν κοσμικὴ διάστασή του, ποὺ εἶχε δταν ἀρχαὶ σε τὴν ιστορία του καὶ τὴν ὁποία συνειδητὰ ἀποτύπωσαν οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι καὶ οἱ τραγι-

καὶ ποιητές στὴν περίλαμπρη Ἑλληνική θεώρηση τοῦ κόσμου.

Ποιά εἶναι δῆμος αὐτῇ ἡ ἀληθικὴ ἀνθρώπινη οὐσία, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν βάση γιὰ μιὰ ἀκέρια θεώρηση τοῦ κόσμου; Κανένας δὲν πρόκειται βέβαιας ν' ἀρνηθῇ διεὶς ὁ ἀνθρώπος μὲς στὴν ιστορικὴ πορεία του, καθὼς συνέχεις ἀλλάζει τὸ σύμπλεγμα τῶν κοινωνικῶν του σχέσεων, μεταδόλλεις ταυτόχρονα καὶ τὴν κοινωνική του οὐσία. Πέρα δῆμος ἔποδι διετοῖς τίς ιστορικὲς μεταδολές, τίς ιστορικὲς «ἐπεγγόνσεις» τῆς φύσης του, δὲν υπάρχει πάντα μιὰ οὐσία ποὺ προσδιορίζει τὴν ὄντοτολογικὴν κατασκευήν του; 'Αναμφίβολα, ναι! Καὶ αὐτῇ ἀκριβῶς ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ποὺ πρέπει νὰ προσελκύσῃ τίθρα τὴν προσοχὴν μας. Δύο «ἐπαναστατημένα» πνεύματα τοῦ νεώτερου εὑρωπαϊκοῦ κόσμου ἔχουν κιόλας μιλήσει γι' αὐτήν. 'Ο Πατακάλης ωρίσε τὸν ἀνθρώπο ποὺ ένα «ένδιάμεσο» μεταξὺ τοῦ ἀπειραμέγάλου καὶ τοῦ ἀπειρα μικροῦ. Πέρα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο, στὸ στερέωμα, ἀγούγονται τὰ ἀπειρα σύμπαντα· διθύε ἀπ' τὸν ἀνθρώπο, στὸ ἀτομο, δῆμος δεῖχνει πλέον ἡ σημερινὴ ἀτομικὴ φυσική, κινούνται ἀλλὰ ἀπειροελάχιστα σύμπαντα. Κ' ἡ ἀνθρώπινη φύση, καθὼς βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ ἀπειρα, ἀποτελεῖ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἀλλού εὑρωπαίου «ἐπαναστατημένου», τοῦ Σέργειου Κίρκεγκωρ, «μιὰ ἐνότητα τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπελρου». Κι ἀκριβῶς, τούτη ἡ ἰδιομορφία τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποὺ ἀποδίδει ἐντελῶς ἔκεινο ποὺ οὐσιαστικὰ δὲνθρωπος εἶναι, δημιουργεῖ τὸ δράμα καὶ τὸ μεγαλεῖ του, καθὼς γεννᾷ μέσα καὶ βαθειά του αὐτῇ τὴν ἀκαταμέχητη δίφια τοῦ ἀπόλυτου, ποὺ ξεσκίζει τὰ σύμπαντα.

Στοὺς νεώτερους δῆμος εὑρωπαϊκούς χρόνους, μέσα ἀπὸ τοὺς ίδιους τοὺς δρόους τῆς κοινωνικῆς του ζωῆς δὲνθρωπος διεμόρφωσε μέσα του τὴν ἑσωτερικὴν παραδοχὴν διετολεῖ ἀπλῶς μιὰ ζωὴκή διπλῆ, καὶ διτὶ δὲνθρωπος διλος εἶναι αὐτὸς ποὺ σχηματίζουμε μὲ βάση τὸ διλικὸ ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ζωὴκή μας αἰσθηση. Κι αὐτῇ ἡ ἑσωτερικὴ παραδοχὴ ἔγινε μέσα του πεποίθηση, βίωμα, ποὺ κυριαρχεῖ καὶ πάνω σ' ὅποια ἀπίστης θεωρία ζητεῖ καὶ διαμορφώση μιὰ ἴδεαλιστικὴ ἀγωγή. "Ετοι τὸ βαθὺ αἴτημα τοῦ ἀπόλυτου δὲν βρίσκει πιὰ τρόπο γιὰ ν' ἀναπαυθῇ. Μιὰ ταραχὴ μόνιμη, μιὰ ἀνησυχία ἀδιάκοπη, ἔνα ἀνικανοποίητο ἀδιάπτωτο, ἔγκαθι-

δρύεται μέσα στήν ψυχή τοῦ νεώτερου ἀνθρώπου καὶ δημιουργεῖ αὐτὸ ποὺ στὴ γενικότερη ἔνοια ὁνομάζομε ρωμαντικὸ πνεύμα, σὲ ἀντίθεσῃ μὲ τὸ χλασικό. Τίποτα δρως δὲν μπορεῖ νὰ ἔσκουράσῃ τὸ νεώτερο ταλκιπωργμένο ἀνθρώπινο πνεῦμα στήν τέλειά του δίφα. Οὗτε τὸ δυνειρό, αὐτὸ διόποιο καταφεύγει, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, κατὰ τὴν Ἑκφρασή τοῦ Ρεμπώ, «ἡ ἀληθινὴ ζωὴ ἀπουσιάζει», αὔτε ἡ κοινωνικὴ ἴδεολογία ποὺ προσλαμβάνει ἐντονο θρησκευτικὸ χαρακτήρα μὲ δραματικὲς διαφεύσεις. Τὸ αλτημα τοῦ ἀπόλυτου, ἔκθετο ἔξω ἀπὸ τὴ φυσιολογικὴ πνευματικὴ κοίτη του, ἀφηνιασμένο θάλεγε κκνείς, γίνεται πηγὴ ἑνὸς ἀνεπιτου, ἀσήκωτου ἐπιστηρικοῦ δράματος, ποὺ μέσα στὶς ἀδιάκοπες καθημερινὲς διαφεύσεις μαγεθύνεται, δύχωνται, γίνεται ἐν τεράστιο μηδὲν ποὺ πάει νὰ πνίξῃ τὸν ἀνθρωπο. «Ἐτσι διαμορφώνεται τὸ βιωτὸ ἐσωτερικὸ δράμα, ποὺ τόσο περίφημα ἀπέδωσε λ.χ. ἡ μεγαλοφυτὴ τοῦ Τσέχωφ. Κι διο ὃ ἀντιφέσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς πληθύνονται, οἱ τελευταῖς αὐταπάτες συντρίβονται, ἡ αἰσθηση τῆς μοναξίας καὶ τοῦ ἀδιεξόδου δῆηγει αὐτὸ παράλογο, στὴν τραγικὴ αὐτὴ σημερινὴ αἰσθηση πὼς ἡ ζωὴ είναι. Ἐνα χωρὶς νόημα «ἀσύμπτωτο γεγονός», ένα ἀχρείαστο πάθος: 'Ο σύγχρονος ὄπαρξισμός, είναι τὸ θέμα καὶ ἡ ἴδεολογία αὐτῆς τῆς κατάληξης.

Θεμέλιο καὶ βάση στὸν τρόπο ποὺ αισθάνονται οἱ ἀρχαῖοι "Ἐλληνες τὴ ζωὴ ἀποτελοῦσσες ἡ ὑψηλὴ ἴδεα τους γιὰ τὸν ἀνθρωπο. Ποιὸ δῆταν ἔκεινο ποὺ στήριζε τὴν ὑψηλὴ τούτη ἴδεα; Τὸ «νοεῖν», ἡ νόηση. Ἐνῷ θρως γιὰ τὸ νεώτερο Εδρωπατί, ἡ νόηση ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὰ μιὰ ἵκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἰσδύῃ, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ταξινομῇ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, γιὰ τὸν ἀρχαῖο "Ἐλληνα, πρὶν ἀπ' αὐτό, πρωταρχικὰ τὸ νοεῖν δῆταν Λόγος, δηλαδὴ φωνὴ ποὺ μέσα στὸν ἀνθρωπὸ ἀνήγγειλε τὴν παρουσία, τὴν ὑπόσταση, τὸ είναι δλού τοῦ κόσμου στὴν ἐνότητά του. Κι αὐτὸς δ Λόγος ὡς φωνὴ τοῦ ὄντος μέσα στὸν ἀνθρωπὸ πιστοποιοῦσε στὸν "Ἐλληνα πὼς ἡ ἀνθρώπινη δυτική δὲν δῆταν ἀπλῶς μιὰ ἀτομικὴ βιολογικὴ ὄπαρξη δίπλα στὸ ἄλλα ὄλικά, φυτικά καὶ ζωϊκά δῆτα, ἄλλα μιὰ διόσταση ἀρρηκτὰ δεμένη μὲ τὴν διότητα τοῦ κόσμου, ἡ διόποια παραμένει ἀφθαρτη μέσα στὸ ἀδιάκοπο γίγνεσθαι, ποὺ τρέρεται μὲ τὴ γένεση καὶ τὸ θάνατο τῶν ἀτομικῶν ὄπαρξεων. Γιὰ

τοὺς ἀρχαίους λοιπὸν "Ελληνες δὲ ἄνθρωπος ὡς ὑπόσταση πνευματικὴ εἶχε διάσταση κοσμική καὶ δχε ἀπλῶς ἀτομική ή κοινωνική.

"Η ρωμαλέα αὐτὴ ἀντίληψη τιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ διέπλασαν αἱ "Ελληνες στὴν ἱστορικὴ περίοδο τῆς ἄνθρωπότητας καὶ ποὺ δ. Κ. Γιάσπερς δινομάζει «ἀξονικὴ ἐποχὴ», ἀποτελοῦσε τὴ βάση τῆς «δωρικῆς», διπος ἔλεγε δ. Σικελιανός, ἥθικής των 'Ελλήνων. Σύμφωνα μ' αὐτήν, δ ἄνθρωπος κατακτοῦσε τὴν ἀκέρια ζωὴ δταν μὲ τὸν ἐσωτερικὸ του ἀγθνακαθιστοῦσε κέντρο τῆς ζωῆς του, δχι τὶς ἀνάγκας καὶ τὶς ἥδηνες τῆς ἀτομικῆς ζωῆκῆς του ὑπαρξῆς, ἀλλὰ τὸ κέντρο τοῦ παντός, τὸ θνιωτοῖς "Οὐ, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κοινὴ ρίζα τοῦ ἄνθρωπίου γένους καὶ τὸ Α καὶ Ω τῆς Ζωῆς. Κι ἀκόμα, δ πόνος, ή δῦνη καὶ δ. θάνατος, ποὺ εἶναι σύμφυτα μὲ τὴν ἀτομική ζωῆκή υπαρξη, γιὰ τὸν "Ελληνα ἀποτελοῦσαν παρωθήσεις, κεντρίσματα, γιὰ νὰ ὑπερβῇ τὸν ἀτομικὸ του χώρο, ὥστε νὰ δοθῇ, νὰ ζήσῃ ἐνιαίκι μὲ τὸ πᾶν. "Ἐτοι ή δίψη τοῦ ἀπόλυτου δὲν ἔμεινε ἀνικαγοποίητη, διπος στὸ νεώτερο ρωμαντικὸ ἄνθρωπο, ἀλλ' δδηγοῦσε στὴν τέλεια πλήρωση τῆς, μὲ τὴν ἐγχειρία τεθνίωση τοῦ Αἰώνιου μέσα στὴ Ζωὴ. Καὶ μορφολογικὴ ἀπόδοση αὐτῆς τῆς πνευματικῆς κατάκτησης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἴσορροπίας, ἀποτελοῦσε αὐτὸ ποὺ δινομάζουμε ὠραιότερη Ἑλληνικὴ καὶ κλασικὴ. Μιὰ ἐνιαία συγεπώς ἐνόραση τοῦ 'Ανθρώπου, τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, ποὺ βρίσκεται σὲ πλήρη ἀνταπόκριση μὲ τὸ αἰτημα τῆς ἀληθινῆς ὑπόστασης τοῦ ἄνθρωπου—δταν αὐτὴ δὲν ὑποδουλώνεται στοὺς κοινωνικοὺς παραγωγικοὺς μηχανισμούς—ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικό, πνευματικὸ ἐπίτευγμα τῶν 'Ελλήνων, τὴν σύσια τῆς «Ἑλληνικότητας».

Κι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀκέρια ἐνόραση τοῦ κόσμου, ὑπάκουος στὴ μεγαλοφυὴ ἱστορικὴ πνευματικὴ διαίσθηση τῆς ποιητικῆς αλιθαντικότητάς του, Ήληνος σὲ τοῦτον τὸν αἴθναν νὰ ἀγυφώσῃ γιὰ τὸν ἔχυτό του καὶ τοὺς συγχανθρώπους του δ "Ἄγγελος Σικελιανός, «σὲ πεῖσμα τοῦ καιροῦ» :

"Ω Μάρα - Μέρα
Νάμαι !
Στέκω μπρός Σου διγνός,
μὲ τὴν πρωτηνὴ ἀράγιοτη μέσα μου
τοῦ Κόσμου εἰκόνα,

Ε.Π.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μονοκόδιματη γιγάντια σύλληψη τῆς Ζωῆς !
Κι' δμως τὸ ξέρω
πῶς σὲ τούτη τῇ βαθμὶα αἰγή,
στὴν ἀπλωσιὰ τοῦ Κόσμου
εἰν^τ ἀκόμα σκόρπια ἀπὸ αἰῶνες
τὰ γαλήνια μέλη τοῦ Θεοῦ μου
τὰ γαλήνια μέλη τῆς βαθύτερης ἐνότητας τοῦ Κόσμου !
Κι' δχ τὸ ξέρω,
πῶς αὐτὴ ἡ σιγὴ γιὰ μὲ καὶ γιὰ τὸν Κόσμο ἀκέριο
αὐτὴ τὴν ὁρα
είναι αἰγὴ Ταφῆς !
Κι' ἀκόμα ξέρω
πῶς σὲ τούτη τῇ Σιγῇ
χωστιῶ νὰ περπατήσω
λησμονῶντας τὸ μεθὺσι μέσα μου τοῦ Λόγου
σιωπῆλός, σάρ νὰ φοβᾶμαι κάποιον νὰ ξυπνήσω
γιὰ νὰ δῶ τὸ πρόσωπο τοῦ κόσμου
δλου τοῦ Κόσμου
ἀπ^τ τὴν ἀρχή !
Τὸ πρόσωπο δλων τῶν πλασμάτων
δλων τῶν λαῶν, δλων τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ἀρχή !

Τοῦτος δ πηγαίος πόθος γιὰ μιὰ πρωταρχικὴ αἰσθηση καὶ
ξαναποκάλυψη τοῦ κόσμου, ἀποτέλεσε τὸ βάθυρο βλητῆς τῆς λυρικῆς
πορείας τοῦ Σικελιανοῦ ἀπὸ τὴν πρώτη ώρα ποὺ προχώρησε τὸ
βῆμα του στὴν ἐκταση τῆς γῆς. "Οποι; δίδιος σημειώνει, δ «Ἀλα-
φροτοκιωτοῖς» εἰλναι ἡ πρώτη κοσμική μου πρόεκταση μὲς στὴν
ψυχὴ τῆς φύσης, δταν ἡ πρωσωπικὴ ψυχὴ μου, ἀπαλλαγμένη τότε
ἀκόμα ἀπὸ τὰ δρια μιᾶς στενῆς ιστορικότητας, αἰσθάνονταν νὰ
ἐπικοινωνῇ μυστηριακὰ μ' δλοκληρη τῇ ζωῇ καὶ ἀναζητοῦσε νὰ
ένωθῃ σὲ κάθετην εὐθύτητα τριγύρα μὲ τὸ Πᾶν».

"Ο "Ἄγγελος Σικελιανὸς ἀπ^τ εὐθείας ἀπὸ τὴν ρίζα τῆς αἰσθα-
τικῆς ψυχῆς του πήρε τὴν ιστορικὴ πνευματικὴ ἐπιταγὴ καὶ δὲν
ἀργῆσε ν' ἀποκτήσῃ δλοκληρωμένη τῇ συνείδησή της, μιὰ συνε-
δηση βέβαια δχ: θεωρητικὴ ἡ κοινωνιολογική, ἀλλὰ βαθειὰ πνευ-

ματική, ποιητική, αἰσθητική. "Ο. τι τοῦ δόδυνχε αὐθόρμητα καὶ πηγαῖα γίνεται μὲ ἐσωτερικῆ ἀναγκαιότητα δργανο καὶ μέσο γιὰ μιὰ ἐπίγνωση βάθειὰ τοῦ θύμιστου σημερίνου πνευματικοῦ προορισμοῦ. Γι" αὐτὸ δὲ δισκολεύτυχε νὰ ἔννοηση πὼ; ή ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ σύμπλεγμα τῶν σημερινῶν κοινωνικῶν σχέσεων κ" ἡ εἰσοδός του μέσα στὰ ναὶ τῆς Φύσης ήταν δ πρῶτος δρός γιὰ γὰ δρῆ τὶς ρίζες τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσής του, ώστε μὲ δισκηση συνεχῆ καὶ βάθειὰ καρτερική, νὰ κατακτήσῃ τὴ «μείζονα Συνείδηση τῆς Ζωῆς». «Χωρὶς λοιπὸν ἀμφιβολία—γράφει δ Ἰδιος—γιὰ γάρθω σ" ἀμεση ἐπαφή μὲ τὴν παράδοση ἐκείνη δὲν ἐδράδυνα νὰ ἰδω πὼς δὲν ἀπόμεινε διληγ μέθοδο γιὰ μένα, ἀπὸ τὴ μέθοδο τῆς γνήσιας «αὐτοδιδαχῆς». Καὶ καθὼς ὅφειλκ, δταν γνώρισα τὴ φύση τῆς "Ἑλλάδας πρῶτα - πρῶτα κινητοποιώντας δλες τὶς αἰσθήσεις μου ἀπ' τὴ ρίζα τους γιὰ τοῦτο τὸ σκοπό, τὴ γῇ νὰ τὴ γνωρίσω μὲ τὴ γῇ, τὸν ἀέρα μὲ τὸν ἀέρα, τὴ φωτιὰ μὲ τὴ φωτιὰ καὶ τὸ νερό μὲ τὸ νερό, παρόμοια καὶ γιὰ γνωρίσω τὰ οὐσιαστικὰ πνευματικὰ κεφάλαιά της, μοσ χρειάζονταν πρῶτα ἀπ' δλα ν' ἀκουμπήσω μὲ τὸ πνεῦμα μου, γυμνὸ ἀπὸ κάθε ἔμμεση ἔρμηνεα, στὸ ἴδιατερο βαθὺ τῆς πνεῦμα, καὶ νὰ μπάσω τὴν ψυχή μου δσο μπορεῦσα ἀνεπηρέαστη ἀπὸ μάταιες θεωρίες μὲς οιτὴν πλεύσαια τῆς καὶ τρίσβαθη ψυχή».

"Η ἀπόφαση τοῦ Σικελιανοῦ νὰ βιθισθῇ ἀγνὸς στὰ βάθη τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, στηρίζονταν σὲ μιὰ πλήρη ἐπίγνωση τοῦ τί μᾶς προσφέρουν οἱ σύγχρονοι καιροὶ σὲ ἀντίθεση μὲ διλούς καιρούς «οὐσιαστικὰ πληθωρικούς», πεὺ βιοηθύνσανε δς ἀτμόσφαιρα καὶ δς ἔδαφος τὸν ἀνθρωπὸ στὴ ζωντανὴ πραγμάτωση, δχι τοῦ στεγοῦ, δλλὰ τοῦ πλέριου του βιολογικοῦ προορισμοῦ. «'Απεναντίας αὐτοὶ (οἱ σημερινοὶ) καιροὶ, διασπασμένοι ιστορικὰ ἀπὸ ἕνα κύριο καὶ ὄπενθυνο παράδοσης πυρῆνα, χωρισμένοι ἀπ' δλα τὰ δυτολογικὰ κριτήρια κάθε ριζικὰ δημιουργικοῦ δοκιμασμένου παρελθόντος καὶ ἀνυψώνοντας στὴ θέση τους τὰ ἀφηρημένα καὶ ἀνεδαφικὰ κριτήρια ἔνδες ἀδειού καὶ νεόκλιουτου δρθιολογισμοῦ κ" ἴδεαλισμοῦ, δὲν σταματήσανε ποτέ, μὲ δσα διέθεταν δς μέσα πλέον καὶ ὡς ἔξαρτηματα αὐτῶν τῶν κριτήρων (Τέχνη, 'Εκπαίδευση, "Ἐπιστήμη) νὰ συντρίβουν μὲς στὸν ἀνθρωπὸ τὸ αἰσθημα τῆς ζιώνιας του μὲ τὸ σύμπλαν συνοχῆς, ἀντὶ νὰ θρέψουν μέσα του τὴν μοναχή οὐσια-

στική ἀνθρώπινη ἀνάγκη: Τὴν ἀνάγκην γένουται διοίκησαν
διπάκούοντας στὴν ἀπόρρητη ἐνίσημη τοῦ νοῦ του, τοῦ κορμοῦ του,
τῆς καρδιᾶς του, μὲ τὴν πνοήν καὶ τὴν ἔκτασην διόκλητου του Κό-
σμου, μεταλλάζοντας μὲν τὸ τρόπο τὸ σημεῖο, διόπου ἡ μοίρα
τὸν ἐμοίρανε νὰ ζήσῃ, σὲ παλαιότερα καὶ σὲ τόπο μιᾶς ζωῆς ἀλη-
θινὰ καὶ ἡρωικὰ καθολικῆς».

“Η πρόκριση ἐκ μέρους τοῦ Ποιητῆ τοῦ «Δυρικοῦ Βίου», τῆς
Φύσης ως χώρου γιὰ τὴν δισκηση, ἡ διοίκησα τὸν ἐφερνε στὶς ἀν-
θευτες Ἑλληνικές πηγές τῆς πνευματικῆς αἰσθαντικότητάς του, εἶχε
καὶ μιὰ συγχεκριμένοποίηση ποὺ δὲν ἦταν καθόλου βέβαια τυχαία —
— ἐννοῶ τὴν πρόκριση τοῦ χώρου τῶν Δελφῶν. Γράφει πάλι ὁ
Ιδιος: «”Αν τῷρα φατόσο γιὰ τὴν δισκησή μου ἔκείνη ἐδιάλεξα
ἔνα ώριαμένο στίβο, αὐτὸ τὸν ίδιο δικου κάποτε ἀκουμποῦσε τὸ
χρηστήριο τῶν Δελφῶν, καὶ ποὺ τὴν ώρα διόπου ἡ Σίνυλλα ἦταν
ἴστοιμη γὰρ δῶση ἔνα χρητό, ἐκραδίνονταν πρωτήτερα ἀπ’ τὶς μυ-
στικές δονήσεις διληγούντας τῆς γῆς «ἔξ ἀκρων», διόπου λέγεται
ὁ Πλεύταρχος, «αφυρῶν», αὐτὸ δὲ γιατὶ θεορικὰ καὶ σύσια-
στικὰ αὐτὸς ὁ στίβος ἀπ’ τὴν μεριὰ μοῦ πρόσφερε τὶς κοσμι-
κές καὶ αἰώνιες διαστάσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἔθνοτητάς μου κι ἀπὸ
τὴν ἄλλη μὲ τὸ νάναι ἀπὸ τὸ λυκαυγὲς τῶν αἰώνων ἔνα κεντρικὸ
σημεῖο διατομῆς καὶ σύνθεσης τῶν ἀπειράθμιμων πνευματικῶν ρευ-
μάτων διλου τοῦ πλανήτη, μὲ βοηθείαν νὰ προβάλω τὸνομά του ὅπλα
τέλλα «Εθνη ως ἔνα σύνθημα καθολικῆς καὶ κοσμικῆς ὀλκῆς».

“Η αἰσθηση τοῦ Σικελιανοῦ διτὶ οἱ Δελφοὶ ἦταν «ἀπὸ τὸ λυ-
καυγὲς τῶν αἰώνων ἔνα κεντρικὸ σημεῖο διατομῆς καὶ σύνθεσης
τῶν ἀπειράθμιμων πνευματικῶν ρευμάτων τοῦ πλανήτη», συνδέ-
εται διρρηκτα μὲ τὴν προσωπικὴ συναίσθηση τοῦ πνευματικοῦ του
ρόλου στὴ σημαριτὴ ζωή. Πραγματικά, ἐνῶ δυοις κρίνουν ἐπιφ-
νειακά, φαντάζονται καὶ βλέπουν τὸ στοχασμὸ τοῦ Σικελιανοῦ
δισχημα περιπλεγμένο σὲ «μυατικιστικὲς» θεωρίες, δρφιομόνις,
πυθαγορισμούς ἢ σὲ σύμβολα θρησκευτικὰ δχι μονάχα Ἑλληνικά,
στὴν σύσια διὰ τοῦτα δὲν διηρετοῦν παρὰ τὸ ἔνα καὶ μοναδικὸ
αἰτημά του, ποὺ τὸ απέρμα του διηρέχε μέσα του ἀπὸ τότε ποὺ
πρωτάγοιξε τὰ μάτια του στὸν κόσμο. Διότι ὁ Σικελιανός, ἀπαλ-
λαγμένος τελείως «ἀπὸ τὴ φοβερὴ διθένεια τῆς λογοκρατίας» ποὺ
διυκαστεύει τὴν ἐποχή μας, δὲ χανόταν σὲ διανοητικὰ σχήματα ἢ σὲ

ἀναλογεις λεπτολόγεις τῶν θεωριῶν. ἀλλ' εἰσαχωροῦσας κατ' εὐθεῖαν στὸ βάθος τῆς αἰσθαντικῆς ψυχῆς καὶ ταραχῆς ποὺ ἔθρεψε κατὰ καιρούς τὰ σχῆματα αὐτά. Καὶ οὐ διείσδυτη τούτη δὲν προέρχονται μονάχα ἀπὸ τὴ διάθεση μᾶς; ουγκαταβατικῆς ἐστιώ ἐξωτερικῆς καταγόησης. ἀλλ' ἀνταποκρίνονται στὴ δική του, σύγχρονή μας, ταραχή. Η διποίκη προσδιόριζε τὴν ὑπεύθυνη ποιητική του στάση μέσα στὴ ζωή.

Γιὰ νὰ ἐπιτελεσθῇ η σύγχρονη πνευματική ἀποστολή γιὰ μιὰ ἀκέρια πνευματική θεωρηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν κατάκτηση δχι τῆς στενῆς ἀλλὰ τῆς καθαρῆς, τῆς διάκληρης κοσμικῆς βιολογικῆς 'Αλήθειας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔbleπε οὐτε ἀναγνώριζε στὰ χρόνια μας ἀλλο δργανο ἀπὸ τὸν ποιητικὸν Λυρισμό. 'Η ἀντίληψή του αὐτὴ δὲν ήταν μιὰ μονομερής ἀποψη μγαλμένη ἀπὸ τὴν προσωπική ποιητική του φύση, ἀλλὰ ἀπέρρεις ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση διει «οἱ καιροὶ μας δὲν είχαν τὸ ἔλαχιστο κοινὸ μὲ παλιούς πληθωρικοὺς δημιουργικοὺς καιρούς». «Οὗτε οἱ τρχοὶ μυσταγωγοί, κατωρθωμένης σώματα στὴ γνώση καὶ τὴ ζωή, οὗτε η βαθειὰ θρησκευτικὴ ἀτμοσφαρα τῆς μυήτριας τελετῆς, πλημμυρισμένη ἀπὸ τὰ σύμβολα τῆς συνοχῆς τῆς Δημιουργίας, οὗτος ἐπομένως διόλου η βάση μιᾶς αὐθεντικῆς παράδοσης, τῆς ριζικῆς ἐνότητας τῆς ζωῆς τῶν ἀλλων καὶ τοῦ κόσμου, μᾶς ἔδιθηκαν ποτὲ ἀπὸ τοὺς καιρούς μας, γιὰ γὰ στηριχθῆ μιὰ ὥρα ἐπάνω τους η σφαιρικὴ πραγμάτωση τῆς ίδιας μας δημιουργικῆς Ψυχῆς». «Ἐτοι λοιπόν», συνεχίζει, «γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη βρθειά μου τῆς κατηγορηματικῆς προσταγῆς τῆς στρατευμένης Ποιητικῆς ἀλήθειας δὲν διέθετα στὶς μέρες μου ἀλλ' οὐτε ἀναγνώριζα ἀλλο δργανο διαλεκτικὸ η κριτήριο διεδήποτε, κανένα ἀπὸ τὸν ἐνδιάθετο πηγαῖο ποὺ περίκλεια βρθειά μου Λυρισμό. Τὸ Λυρισμό ἔγνωι ἐκείνο—κατὰ διαστολὴ πρὸς δποιαδήποτε ἀλληγ του ἐξωτερική η ἐπιπόλαια σημασία—πού, μὰς στὰ ίδια προγενέθλια δυτικογικὰ θεμέλια τοῦ δργανισμοῦ μου, ως θεμέλιο ὑπαρξιακό, ώσα συναίσθημα ἔνδει κοσμικὰ δημιουργικοῦ Ρυθμοῦ, είναι τὸ ίδιο βιολογικὸ πλεόνασμα τῆς θυμοῦ τοῦ γνήσιου Ποιητῆ, χάρη στὸ δποτο η λυρικὴ δημιουργικὴ του διάθεση δὲ σταματᾶ γι' αὐτὸν στὴν ἐκφραση τοῦ λόγου καὶ στὰ ἀπλὰ αἰσθηματικὰ γνωρισματά της, ἀλλὰ συνδέεται ἀρρηκτα μὲ τὴν πιεδ μύχια θέλησή του

νὰ μεταμορφώσῃ καὶ νὰ δλοκληρώσῃ τὸν έαυτό του, μὲς αὐτὸν πνεῦμα τοῦ βαθύτερον καὶ μείζονος αἰτήματος τῆς ζωῆς».

«Καὶ νὰ γιατί—γράφει ἀμέσως παρακάτω—δλα τὰ ποιήματά μου δὲν τὰ θεωρῶ ἐγὼ δὲ ίδιος σήμερα παρὰ μονάχα ὡς κάποια ἀχνάρια τῆς υπερβολικῆς διαλεκτικῆς πορείας τῆς ψυχῆς μου πρὸς τὴν κεντρική καὶ αὐθεντική κατάκτηση μιᾶς «ένιασας καὶ μείζονος συνείδησης» καὶ τοῦ ίδιου τοῦ ἔχυτοῦ μου ὡς ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Κόσμου. Γιατί ἀπλούσατε τὸν Ποίηση δὲν ἔξήτησα ποτὲ μιὰ λύτρωση λίγων στιγμῶν μονάχα. Δὲν τῆς ζήτησα ποτὲ μιὰ λύτρωση προλογική καὶ προδιαλεκτική, ἀλλὰ τὴ δύναμη ἐνδεικνύεται καὶ υπεύθυνα βιωμένου αὐτοφωτισμού».

Η ἐνδιάθετη πίστη τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὴ μεταμορφωτικὴ δύναμη κι ἀποστολὴ τῆς Ποίησης απὸ σύγχρονο κόσμο μας, ἡ δποία ἀναπηδοῦσε ἀπὸ μέσα του μὲ τὴ δύναμη ἐνδεικνύεται φυσικοῦ φρινομένου, δὲν είναι βέβαια, δπως σήμερα γνωρίζουμε, σύτε μογχδική σύτε συμπτωματική. Τηνακούντεται απὸ σημερινὸ διατρικὸ πνευματικὸ αἴτημα, συνδέεται μὲ τὴν ἀναζήτηση μιᾶς κοσμικῆς θρησκευτικότητας, γιὰ τὴν δύναμη δημιουργίας καὶ δημιουργῶν εἰ σύγχρονοι μης ἐπιστήμονες, λ.χ. δ 'Αινστάτην, βρίσκεται: σὲ ἀνταπόκριση μὲ τὴ λυτρωτικὴ διείσδυση τῆς Ποίησης απὸ δομὴ τοῦ σημερινοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, κι ἀπαντᾶ δλοκληρωμένα απὸ αἴτημα κι αὐτοῦ τοῦ διπερρεκλισμοῦ, δταν πέρα ἀπὸ τὴν αύκοσυνείδητη κι «διναιτηρική» του μονομέρεια μὲ τὸ στόμα τοῦ ίδρυτη του, τοῦ Andé Breton, περιμένει: «ἀπὸ τὴν Ποίηση τὴν δύνηση ποὺ θάταν ἔχειν καὶ πάλι: νὰ ἔχειται ποτεθέτηση απὸ τὴν καρδιὰ τοῦ σύμπαντος τὸν ἀνθρώπο, νὰ τὸν βγάλῃ μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὴ διαλυτικὴ του περιπέτεια καὶ νὰ τοῦ θυμίσῃ πώς γιὰ κάθε του ἔξωτρική χαρὰ καὶ πόνο, υπάρχει κάποιος χῶρος ἀπεριόριστος, ταλειοποιήσιμος, ἀπήχησης κι ἐπίλυσής τους». Ο «Ἄγγελος Σικελιανὸς πρωτοπορώντας ἀπὸ δλους τοὺς σημερινοὺς εὐρωπαίους καὶ ἀμερικανοὺς Ποιητές, ποὺ ἔξαίρουν τὸν ὄψηλὸ ρόλο τῆς Ποίησης γιὰ τὴ ριζικὴ ἀνασύνθεση τοῦ ἀνθρώπου, ἔβλεπε απὸ τὴν Ποίηση τὸ μανιδικὸ ἔκεινο "Οργανο, ποὺ μπορεῖ νὰ γεννήσῃ μέσα απὸ σύγχρονο ἀνθρώπο τὶς ἔσωτερικές αἰσθαντικές δυνάμεις ποὺ θὰ θρέψουν καὶ θὰ στηρίξουν τὴν ἀκέρια καὶ λυτρωτικὴ πνευματικὴ θεώρηση τοῦ Κόσμου. Τοτερῷ ἀπὸ μιὰ δασκηση συνεπή καὶ μιὰ μύ-

ηση ζωντανή κι αύθευτης, μπορείσε νά πή με τό στόμα τής «Σι-
βυλλάς» του:

*Νότος, Βοριάς, Ἀραιοῦ καὶ Αὔοη
μέγας Σταυρός· κι ἀπάνου του τοῦ ἀνθρώπου
τὸ πνεῦμα βλέπω· κι ὁ ἀγέρας π' ἀναστάτω
μὲς στὴν ψυχὴν μου ἔγω, τὴν ὥρα τούτη
γιὰ δὲς θὰ πρέψει τὶς ψυχές...*

“Απ’ κύττην ἀκριβῶς τὴν πρόθετη νά ξαναγεννήσῃ μέσα στοὺς
σύγχρονους ἀνθρώπους τὶς αἰσθητικὲς κασμικές τους δυνάμεις, δ
Σικελιανὸς προχώρησε στὰ δεύτερο αιώδιο τῆς ποιητικῆς του δη-
μιουργίας, στήσυγγραφή τῶν τραγωδίων του. “Η πορεία του αὐτῆς
ήταν ἀρρηκτὰ δεμένη με τὴν πίστη του πώς ή τραγωδία—ώς ή
«ξινώτατη μορφή κοινωνικοπνευματικοῦ δργίου»—ἀποτελεῖ τὸ κα-
ταλληλότερο μέσο γιὰ τὴ μετάδοση τοῦ πνευματικοῦ μηνύματος
του. Γράφει: «Βαθύτατο (λοιπόν) συναίσθημα τοῦ Σήμερα, ἀπ’ τὴν
μιὰ μεριά, καὶ τελειωμένη Μόνηση, δηλαδὴ προκαταβολική οὐσια-
στικὴ κατάκτηση τοῦ αἰώνια καθολικοῦ ‘Ἀνθρώπινου μὲς στὴν
ψυχὴ τῶν Ποιητῶν, ἀπὸ τὴν ἀλλη, νά οἱ δύο πόλοι ποὺ θὰ μπο-
ρέσουν δίχως ἀλλο στὴ συνάντησή τους ν’ ἀναδώσουν καὶ σήμερα
τὴν ἄγια απίθα στὴν ‘Εστία τοῦ νέου ποὺ λαχταροῦμε Τραγικοῦ
Βαμβοῦ». Η παρουσία τῶν δύο αὐτῶν πρεσβυποθέσεων μὲς στὴν
πνευματικότητα τοῦ Σικελιανοῦ γέννησε δλη τὴ σειρά τῶν τρα-
γωδίων του, καθὼς μέσα του ἐντανη ἀνέβλυσε ή δραματικὴ αἴ-
σθηση πώς σήμερα ή κασμική, αἰσθητικότητα τοῦ ἀνθρώπου κατα-
πατεῖται ἀπὸ λογῆς - λογῆς δεσποτισμούς. Ο Σικελιανὸς δὲν δρ-
γησε ν’ ἀντιληφθῇ τὴν ἀναλογία ή δποία διάρχει δυάμεσα στοὺς
Ιστορικοὺς δρους τῆς πρωταρχικῆς ἐμφάνισης τῆς τραγωδίας, δταν
τὸ ἀντρίκιο κασμικό πνεῦμα τῶν ‘Ἐλλήνων ώρθωθῆκε ἐναυτίον τοῦ
περσικοῦ δεσποτισμοῦ, μὲ τοὺς δρους τῆς σύγχρονης φάσης τῆς
Ιστορίας, μὲς στοὺς δποίους ή κασμική πνευματική αἰσθαντικό-
τητα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νά ἀναστηλωθῇ έχει νά παλαιίφη μ’ δλους
τοὺς κοινωνικούς, εἰκονομικούς, πολιτικούς καταγγγκασμούς, ποὺ
σήμερα τὴ δυυχατεύουν. Αὐτὸ ποὺ δ’ ίδιος πέτυχε μὲς στὸ Ναὸ
τῆς Φύσης, μὲ τὶς ρίζες του βαθειὰ στὴ γῆ, τραβηγμένος έξω ἀπὸ
τὸ σύμπλεγμα τῶν σημερινῶν παραγγικῶν σχέσεων, εἰ Λαοὶ θὰ

τὸ κατακτήσουν μὲ τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα ποὺ συντεράζει σήμερα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη δὴ τῇ γῇ. Εἳςι δὲ Σικελίανδες φυσιολογικά, μέσας ἀπὸ τὴν Ἰδια διαλεκτικὴν πνευματικὴν πορείαν του, πραγματοποιεῖ μιὰ «μέθεξη» οὐσιαστική μὲ τὸ σημερινὸν ἱστορικὸν κοινωνικὸν γίγνεσθαι, τὸ ὅποιο κάτω ἀπὸ τὸ δικό του πνευματικόν πρήσμα ἀποκτᾷ καὶ μιὰν ἀλλή, πιὸ βαθειὰ καὶ πιὸ ἀκέρια ἀνθρώπινη προοπτική. Η σύγχρονη ἱστορικὴ πορεία τῶν λαῶν ἀποκτᾷ στὴν σκέψη του καὶ τὴν φυχὴν του ἐναὶ βαθύτερο νόημα, καθὼς τείνει νὰ διαμορφώσῃ τοὺς νέους ἐκείνους κοινωνικούς δρους, ποὺ θὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἀνασύνθεση τῆς κοσμικῆς αἰοθαντικότητας, ὥστε νὰ ἔγαγοπάρξῃ καὶ πάλι στὸν κόσμο τὸ τέλειο ζεράκι τῆς Ζωῆς. Η συνειδηση ἀυτοῦ τοῦ νοήματος τοῦ σημερινοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, ὑψώνει τὸν Σικελίανδ στὴν συναίσθηση τῆς κοσμικῆς ἱστορικῆς του εὐθύνης καὶ γεννᾶ μέσα του, στὴν ἀποχὴ τούτη τῆς χαμηλῆς πνευματικῆς δουλοφροσύνης, τὸ ἡντρίκιο Πνεῦμα τῆς Ζωῆς, ποὺ χρεδαίνει τὸν τραγικὸν ποιητικὸν λόγο του. Ο "Αγγελος Σικελίανδ, χωρὶς καθόλου νὰ δεχθῇ μιὰ στενὴ πολιτικὴ δέσμευση, προσχώρησε ἀπορρασιαστικὰ στὶς νέες κοινωνικές δυνάμεις τῆς ἱστορίας, δχι γιατὶ τάχα «προσγειώθηκε», δπως εἶπαν μερικοὶ ἀριστεροὶ διαγοσύμενοι, ἀπὸ τὶς τελαιπωρίες τῆς κατοχῆς, ἀλλ' ἀπὸ μιὰ διαλεκτικὴν πνευματικὴν συνέπεια πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν κατηγορηματικὴν προσταγὴν ποὺ ἔθρεψε μέσα του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ποιητικῆς του σταδιοδρομίας.

Στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο» ἀκόμη, δταν ἡ φωτολουσμένη ὑπαρξὴ του πλημμυράει ἀπὸ τὴν διπερόσια πληρότητα καὶ νοιώθει σὰ γὰ διγγέζη τὸν Ἱδιο τὸ θάνατο μέσα στὰ 'Ηλβια, μιὰ πανάρχαια φωνὴ τοῦ φέργει τὸ ἀκουσμα:

"Οχι δὲν εἰν' δ θάνατος·
ιὸ τάμα ἐσὸν δὲν τὸ 'σωσες
ποὺ εἶναι δ μακάριος λαὸς σου γύρα;

Η ἀποστολὴ τοῦ ἀκέριου ἀνθρώπου ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσῃ τὴν κατάκτηση τῆς προσωπικῆς του Μύησης. Εναὶ τέτοιο σταμάτημα ἀποτελεῖ ἀνατρεπτικὴ ἀρνηση τῆς Ἰδιας τῆς μόνησης, ἡ δποια οὐσιαστικὰ δὲν εἰναι παρὰ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς προσωπικῆς φυχῆς μὲς στὴν ἐνότητα, σὲ ἀλληλεγγύη μὲ τὴν πᾶσα φυχὴ

τού Κόσμου κι: δλων τῶν ἀνθρώπων τὶς φυχές. Π' αὐτό, διαν μὲ
ἀρτιωμένο πνευματικά πιὰ τὸ σῶμα, δὲ Σικελιανὸς διαλαλεῖ μὲ τὸ
στόμα τῆς «Σίβυλλάς» του,

...Τ' ἀκέραια
μαντεῖα τὸ ἀνοίγοντες οἱ Λαοί, κι' ἀκέραια
γιὰ τοὺς Λαούς ἀνοίγονται, "Οοιε...

μένει πιστὸς στὸν πρασιπικὸ πνευματικὸ του πυρήνα, στὸ Ἑλλη-
νικὸ πνευματικὸ του κύτταρο. Δὲν ἔταν συγεπῶς ἀπόρροια μιᾶς
«ουγχωροῦμενῆς ποιητικῆς ἀφέλειας», ή ὑπεύθυνη πνευματικῆ-
κοινωνικῆ στράτευση τοῦ Σικελιανοῦ, δπως θέλησαν νὰ ποῦν με-
ρικοί, μὲ τὴν «ἀγαθή» πρόθεση νὰ τὸν «δικαιολογήσουν» ἀπέναντι
στοὺς λαχυροὺς τῆς ἡμέρας. Ἀντίθετα, ἔταν καρπὸς μιᾶς ζωντα-
νῆς καὶ πυρρόρχας αἰσθησης. Ετι: ζούμε μιὰ τραγική ἀλλὰ κι: ἀλη-
θιγά κοσμογονική ἐποχή, ή δποιά ξεπερνᾶ τὰ δποιαδήποτε πολι-
τικὰ σχήματα μὲς στὴν προμηθεῖχη λυτρωτική της φλόγα:

Σαφάς, κανεὶς τὴν τέλεια ὥρα δὲν τὴν ξέρει:
τοῦ Νόμου ἡ δύναμη γκρεμίσθηκε βαθειά μας
καὶ τὸ πῶς εἴμαστε ἔξω Νόμου, αὐτὸν τοι πρώτη
μέσα μας χάρη ποὺ τὴν νέα ζοῦμε μηνάει.

"Άλλο δὲ νιώθω αὐτὴ τὴν ὥρα ἀπὸ μιὰ φλόγα
ποὺ μᾶς τυλίγει καὶ ζητάει νὰ ξεκλωσήσει
μ' ἀναπνοὴ τραγὴ καινούργια, τὴν ψυχή μας.

Τὶ ἡ γῆ διηράει, κι' ἀνοιξε στόματα τὸ χῶμα,
τὸν οὐρανὸν σὰν νὰ γυρεύει νὰ φωνάξει.

Κι' δὲ οὐρανὸς εἰν' ἀπὸ πάνω μας σὰν κλῶσα
βαρύς, ζεοτὸς, κι' δλα τὰ πλάσματα ἀπὸ κάτω
τὴν ὥρα τούτη αὐγὰ καὶ φῶλι τὰ λογιάζω
—δλα κλεισμένα σὲ ταφῆς εἰκόνα...

Ταφῆς εἰκόνα κι' ἡ καθοδιά μου π' ἀγωνιέται
Σημεῖο νὰ σκάσει ζωντανὸ πάνω ἀπὸ τὰ πλήθη...
Τοῦτος δὲ λόγος τῆς Ταφῆς βογγάει στὴν πλάση
κι' δπον τὸν ξέρει, τὶ δὲλλο τάχατε νὰ κάμει
παρὰ νὰ δώσει...
βοήθειας χέρι στὸ Λαό;

* Η ἀντρική πνευματικότητα τοῦ Σικελιανοῦ, ξανχριμένη ἀπὸ

τὸ «ἀείζων πῦρ» τοῦ σημερινοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, δὲν μποροῦσε νᾶχη καρμιά σχέση οὔτε μὲ τὸ ἀτροφικό πνεῦμα μερικῶν πού, ὑπερτονίζοντας τὰ ἀναμφισβῆτητα ἀρνητικά στοιχεῖα μιᾶς δρισμένης σημερινῆς πολιτικῆς ἴδεολογίας, ἀποκόπτουν τὴν φυχήν τους ἀπ' τὸ μόχθο καὶ τὸ βόγγο τοῦ Λαοῦ, οὔτε μὲ τὸ ὑποτονικό πνεῦμα ἄλλων, ποδ, ἀντὶ νὰ αἰσθάνωνται τὸν ἑαυτό τους ὑπεύθυνο στὴν ἱστορία, νοιῶθουν σὰν ὑπόλογοι στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολιτικῶν δργανωτικῶν μῆχανισμῶν κ' ἔτοις καταλήγουν νᾶναι πειθήνια δργανα καὶ φερέφωντα τῶν τεχνικῶν μονάχα τῆς πολιτικῆς. Ὁ «Ἄγγελος Σικελιανὸς» ἔδωσε τὸ ἀντρικό ἱστορικό παρόν του, μένοντας πιστός στὴν ἐσωτερική δύνη τῶν δξύτερα αἰσθανομένων ἀτόμων καὶ πιστός στὸ μόχθο καὶ τὸ βόγγο τῶν λαῶν. «Ἐδωσε τὸ παρὸν δρθιός μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ τραγικοῦ ποιητικοῦ λόγου του, στὴ «Σίβυλλα», τὸ «Δαιδαλὸ στὴν Κρήτη», τὸ «Χριστὸ στὴ Ρώμη», τὸ «Διγενῆ» καὶ τὸν «Ἀσκληπιό».

«Ο Σικελιανός, δίνοντας τὴν ἀκέρια ἐλληνική του ἀπόντηση στὸ πνευματικό καὶ κατ' ἔξοχὴν ἀνθρώπινο πρόβλημα τοῦ αἰώνα μας (ὅπως διετερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια ζύμωσης θὰ γίνη ἀντιληπτό), ἔφερε τὴν 'Ελλάδα στὸ σημερινὸ ἱστορικὸ πνευματικὸ προσήγιο τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὴν ἀνέδειξε σὲ πνευματικὴ πρωτοπορία διεκλήτρου τοῦ Κόσμου. «'Απ' τὴν ὥρα αὐτή, δσοι 'Ελληνες, χρωστάμε νά 'χουμε μερόνυχτα τῇ μέσῃ μας σφιγμένη καὶ τὸ λύχνο τῆς φυχῆς μας δισβεστα ἀναμμένο». «Ολη, πιὰ ἡ 'Ελλάδα, δπως στὰ ἀρχαῖα χρόνια οἱ Δελφοί, ἀπὸ τὴν ίδια τὴ διαλεκτικὴ πορεία τῆς ἱστορίας, καλεῖται νὰ γίνη κεντρικὸ σημεῖο διατομῆς καὶ σύνθεσης τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τοῦ πλανήτη, δψώνυντας σὲ γονιμώτατο σημεῖο ἐπαφῆς, ἀπέναντι σ' ἔλους τοὺς καισαρισμοὺς καὶ τοὺς δεσποτισμούς, τὴν ὑπερτερικὴ ἀπαίτηση τοῦ ἀνθρώπινου Προσώπου.

«Ο 'Ἄγγελος Σικελιανὸς μέσα στὸν ἔγονο καὶ στερο τοῦτο αἰώνα, ἀνακτῶντας τὶς «νόμιμες», τὶς καομικὲς διαστάσεις τοῦ ἀνθρώπου, ἔφερε ξανὰ στὴ γῆ τὴν παρουσία τοῦ Αἰώνιου. «Ἐτοι ἔγινε Σημεῖο ποὺ φανερώνει πῶς νὰ ξαναγεγγήσουμε μέσα μας τὶς γνήσιες αἰσθαντικὲς δυνάμεις, ώστε προχωρώντας πέρα ἀπὸ ἕνα οὐδέτερο «ὑπέρτατο 'Ογ», ν' ἀνακαλύψουμε. δχι διαγνωτικά καὶ αἰσθηματικά, ἀλλ' αὐθεντικά πνευματικά, τὸν 'Ορτα, ποὺ δ χρι-

στιανισμὸς βαθύνοντας καὶ προεκτείνοντας, μὲ τὴν Ἑλληνικὴν πάλι
δρθιόδοξία, μᾶς ἔδειξε. ‘Ο μεγαλορυθὸς προδρομικὸς χαρακτήρας
τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ Σικελιανοῦ, καθὼς βρίσκεται σὲ
πλήρη ἀνταπόκριση καὶ μὲ τὴν, στὸ ἀπιστημονικὸν καὶ πρακτικὸν
πεδίο, κατάκτηση τῆς κοσμικῆς διάστασης, καθιστά τὸν “Ἑλληνα
Ποιητὴν, μιὰ κορυφὴν φυσιογνωμία τῶν Αἰώνων μας, ἀπ’ τὴν ὅποια
διφασιμένες οἱ ἐρχόμενες γενεὲς τῶν ἀνθρώπων θεὸν ἀντλήσουν δύ-
ναμη γιὰ νὰ θρέψουν μέσα τους, δχι τὸ μηδὲν ἐπως ἔμεις, ἀλλὰ
τὴν ἀγάπην καὶ τὸν Αἰώνα.

E.Y.Δ της Κ.τ.Π
IOANNINA 2006

Οὐ δεῖ μὲν παιδας τοκεάνων
ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

Μέχρι σήμερα δπικρατοῦσε ή αποφη δτι: δλόκληρος δ εύρω-
παίκδς πολιτισμός θεμελιώθηκε πάνω στις «πνευματικές κατηγο-
ρίες» που δ ἐλληνισμός συνέλαβε στήν πιδ δημιουργική περίοδο
τῆς ιστορίας του (Ε' π.Χ. αἰώνας), καὶ δτι: συνεπώς δ γεώτερος
εύρωπαίκδς κόδρος είναι: «έλληνογενής» καὶ «έλληνοκευτρικός». Τὰ σημεριγδ δμως ιστορικὰ καὶ πνευματικὰ δεδομένα πείθουν δτι
ή άντιληψη τούτη δπήρεις έπιφανειακή καὶ δτι, ἀνεξάρτητα ἀπό
δποκειμενικές προθέσεις, στή νεώτερη εύρωπαίκη πολιτιστική
δραστηριότητα (ἀπό τήν "Αναγέννηση καὶ δώθε) είχαμε μιά «χρη-
σιμοποίηση» τῶν έλληνικῶν κατηγοριῶν, ή δποία ξεκινώντας ἀπό
τήν σύσιαστική ἀλλοίωση δφθανε ίσαμε τήν πλήρη δπάρνησή των.
Πραγματικά, δπως έχεις πολλές φορές δπογραμμισθή στά δοκίμια
ποὺ προηγούνται, ή έλληνική αίσθηση γιά τὸν "Ανθρωπο, τὸν Κό-
σμο καὶ τή Ζωή στήν πρωτογενή καὶ δρτια δπόδοση τῶν προ-
σωκρατικῶν καὶ τῶν τραγικῶν, θεμελιώθηκε στήν «ένότητα τοῦ
δποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου», ποὺ μάς παρέχει: ή συν - εί-
δηση τοῦ "Οντος. Ή Εύρωπη δμως, κάτω ἀπό γνωστοὺς κοινωνι-
κούς δρους, δχι: μόνο δὲν μπόρεσε νὰ κρατηθῇ σ' αὐτή τήν ἔνό-
τητα, ἀλλ' ἀντίθετα δδηγήθηκε εἴτε στις «άντικειμενιστικές» εἴτε
στις «άντικειμενιστικές» ἐκτροπές της. Ατομικισμός ή κολλεκτι-
βισμός, δρθιογισμός η ἐπιστημονισμός, ίδεαλισμός η δλισμός,
σημαδεύουν αὐτή τή «διδύμη» ἐκτροπή, ποὺ έχει δδηγήσει στὸ
σημεριγδ μηδενιστικό ἀδ:έξοδο στή Δύση η στήν ἀπώθηση τοῦ
πνευματικοῦ προβλήματος στήν "Ανατολή.

Γι' αὐτό ένας αύγχρονος «έλληνοκεντρισμός», μιά δημιουρ-
γική δηλαδή ἀξιοποίηση τῶν έλληνικῶν πνευματικῶν κατηγοριῶν
στήν ἀρχική των ἀκεριασύνη — μακριά ἀπό τὸ νὰ είγαι ένας
ἀπαράδεκτος γιά τὰ χρόνια μάς «θυνικισμός» — ἀνταποχρίνεται:
στά βραδύτερα πνευματικά αἰτήματα τῆς ἀνθριώποτητας, ποὺ πα-

γιδευμένη δύσυνηρά στις άντιθέσεις καὶ τις ἀντινομίες τῆς. Εἶχει
ζωτική, άγακη, ἀπό μιὰ πνευματική ἀγραμμή· πλεύσεως», γιατί νὰ
βρῇ τὸ δρόμο τῆς διεξόδου της. Καὶ πιστεύω πὼς δὲ νεοελληνι-
σμὸς—ἀφοῦ πάτησε γερά στὰ πόδια του μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ
δημοτικισμοῦ ως γενικῶτερης γοστροπίας καὶ ἀφοῦ ἔφθασε σ' Ἑνα
δημοδήποτε εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο μὲ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς γενιᾶς τοῦ
μεσοπολέμου, εἶγκι μόριμος πιά, κατακτώντας μιὰ αὐτοδύναμη
κοινωνικὴ πορεία, νὰ προχωρήσῃ στὴν ἐπιτέλεση αὐτοῦ τοῦ
πνευματικοῦ προσβισμοῦ, δὲ ὅποιος συνδέει τόσο βαθειὰ καὶ δργα-
νικὰ τὸ ἔθνικό μὲ τὸ πανχνθρώπινο καθολικὸ αἰτημα.

Ανάμεσα στοὺς διαδ ἀντιτιθέμενους κόσμους—ἀπολῆγεις τῆς
δίδυμης ἑκτροπῆς—ἀπὸ τεὸς δηπότους δὲ Ἐνας ἐπιβάλλει μιὰ στρα-
τευμένη ἀγελὴ αἰσιοδοξία κι: δὲ ἄλλος ἑκτρέψει ἔνα θανάσιμο μηδε-
νισμό. διάγχρονος ἐλληνισμὸς μπορεῖ νὰ διαδραματίσῃ τὸν πανάρ-
χαιο ρόλο του γιὰ γεφύρωση καὶ ἐνότητα, ἀντικαθιστώντας τὴν
σύγχρονη διαρρήσιεικὴ ἀποψῆ δι: δὲ ἀνθρωπὸς εἶναι: Ἐνα «ὅν γιὰ
τὸν θάνατο» μὲ τὴν ἡρακλείτεια ἀντίληψη πὼς δὲ ἀνθρωπὸς «ζεῖ
μέσα στὸν θάνατο — γιὰ νὰ βρῇ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ αἰώνιο — δη-
λαδὴ τὴν ἀκέραια Ζωή». Καὶ τὸ ρόλο του αὐτὸν ἀσφαλῶς δὲ νεο-
ελληνισμὸς θὰ διαδραματίσῃ, δὲν δὲν ἀρκεσθεῖ σὲ μιὰ αἰσθημα-
τικὴ προσβολὴ τῶν ἀξιῶν τῶν «πατέρων» του, ἀλλ᾽ ἀγαλάβει: τὸν
τραχὺ ἀγῶνα γιὰ μιὰ πρωτότυπη καὶ δημιουργικὴ ἀξιοποίησή των
μέσα στὰ δεδομένα—ἀντικειμενικὰ καὶ ὑποκειμενικά — τοῦ σύγ-
χρονου κόσμου μας. «Δὲν πρέπει νὰ μείνουμε σάν παιδιά τῶν πα-
τέρων μας»—δίχως δική μας δυτότητα, λέγει δὲ ‘Ηράκλειτος.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΝΕΟΕλληνικής Φιλοσοφίας

**ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΚΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ
ΦΡΑΓΚΟΥ ΤΥΠΩΘΗΚΑΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟ-
ΝΙΚΗ ΣΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ Ν. ΝΙΚΟΔΑΪΗ
ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1961 ΣΕ 1000 ΑΝΤΙ-
ΤΥΠΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ**

E.Y.D της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006